

* * *

DISSERTATIO HISTORICA,
De
FANATICIS
SILESIOREVM,
ET SPECIATIM
QVIRINO KVHLMANNO.

Quam
DIVINIS AVSPICIIS,
PRÆSIDE
DN. M. Gottlieb WERNSDORFIO,
FACVLT. PHILOS. ADIVNCTO, & h. t.
DECANO SPECTABILI,
VITEMBERGÆ SAXONVM,
Ad Diem XXII. Octobr. Ao. O. R. M DC XCVIII.

H. L. Q. C.
Publice defendet
M. Gottlieb LIEFMANNVS,
Vratislaviensis.
Nunc recusa.

VITEMBERGAE,
Typis CHRISTIANI SCHROEDTERI, Acad. Typogr. 1713.

a. CXXXII. 62.

Miss. A
62

DEPARTMENTO HISTORICO
DE

FANATISMO
SILLESIO

ET SPECIATIM
OVARINO KAHLMANN
DIVINIS AVSPICIIS

RESIDE
DR. M. BOETTGER WERNER DORF
LACULT. PHIL. DIVINCO & H. C.
DECANO

VITIMBERGAE
AN DUM LXXI. GREG. DE O. K. M. DE SCHW.

(Ejusdem tenore)

M. SCHMIDT LIEFMANNVS
Vindobonensis
Notar. publ.

VITIMBERGAE
Typ. GUSTAVI SCHMIDT

Q. D. B. V.

EXERCITATIO HISTORICA,
De
FANATICIS SILESIORVM.

PRÆFAMEN.

DE Quirino Kuhlmanno, Vratislav. juvene non indocto quidem, ast fanatico nostris temporibus infelici, ejusque studiis, erroribus & fatis, bono cum DEO dicturus, non abs re aut à tempore hoc nostro alienum fore putavi, si Kuhlmanno jungerem alios ci-
ves, & fanaticos ex incluta Silesiorum gente oriundos iusta recensione exponerem ac indicarem. Quum itaque & curam atque diligentiam in perquirendis *Paerie* rebus ponerem, non parvam sane illorum numerum confeci, qui & hoc, quod præceps ruit, & superiori seculo publicam Ecclesiæ quietem novis suis opinionum monstris turbatam affligerunt, & Christianam rem alias labantem & undique ab hostibus laceffitam in discrimen adduxerunt. Ab eo enim

A 2

nim

nim statim tempore, ex quo *B. noster Lutbertus* coe-
tum diviniorem à Pontificiorum sordibus per sanctis-
simi *Numinis* gratiam feliciter repurgaverat, ἀσπινδός
DEI hominumque hostis Ecclesiæ struxit insidias, &
astute laboravit, ut scdissimis erroribus puritatem
Evangelii corrumpere ac inquinare, atque hac ra-
tione cursum salutaris doctrinæ quadantenus retar-
daret. Quo in negotio ejusmodi hominibus uteba-
tur, quos tacuisse & ipsorum memoriæ & salutis mul-
torum interfuisset; qui cum ad nullam purioris do-
ctrinæ formulam adstringi se paterentur, propudiosas
hæreses disseminarunt, & *specie pietatis* in familiarita-
tem simpliciorum admissi, suis pollicitationibus quam-
plurimos à recta pietatis via abduxerunt. Quibus
in ipso ortu opprimendis sedulo quidem curam ge-
rebant Ecclesiæ doctores, & pavidas conscientias con-
tra prava falsaque dogmata sanctissimo DEI verbo
communire satagebant; quo minus tamen teterrimas
hæreses funditus excinderent & extirparent,
obstitit callidi serpentis astutia & inquietorum homi-
num malitia. Hinc illud optato obtinuit humani
generis hostis, ut cum *lerna fanaticorum* hac decre-
pita, qua vivimus, mundi ætate depugnare & con-
flictari necesse habeat orthodoxa Ecclesia, ubi uno &
altero hoste feliciter prostrato, vel sexcenta subinde
renascentium capita divinæ puriorisque veritatis as-
sertoribus magnum multumque negotii denuo fa-
cessunt. Quod imminens exinde & pietatis & fidei
Christianæ periculum, quoties mecum expendi, ex-
pendi autem sæpius, toties magno dolore perculsus in-
felicitatem nostri ævi deplorare satis non potui. Ex
eaque ratione & quod *dulcissima Patria* hanc pietatem
debeam

debam, præsens, quod rubrica Dissertationis refert, argumentum pertractare, & fanaticos nostræ gentis præcipuos, Historica saltem narratione, breviter commemorare mecum constitui. Publice vero rogatos monitorosque volo omnes, quotquot *Historia Patriæ* illustrandæ operam navant, ut, si qua in re lapsum me forteprehenderint, me hominem & nihil humani alienum à me esse meminerint. DEVS autem nostro labori ex alto benedicat!

I.

ANTE vero quam in amplum hunc differendi campum me inferam, paucis exponendum est, quanam dicantur *Fanatici*, & quid vocabulo hoc apud Latinos denotetur. Ubi quidem negari non potest, illud semel & iterum apud aureæ castæque *Latinitatis Scriptores* (a) legi, et sumi pro homine ἐνθεω. Numine afflato furiis correpto, qui à Dæmone incitatus apud non Christianos divinabat & quærentibus responsa dabat: usu tamen et loquendi consuetudine à Theologis recepta præter ILLOS, qui diviniore scripturæ ac reliquis salvandi mediis vim & auctoritatem impie derogant et contra nescio quos, divinos afflatus, visiones Angelicas atque cælestes revelationes temere jactant & mentiuntur, EOS quoque notat homines, qui simulata vite sanctimonia tumentes sacrum in Ecclesia & Republ. ordinem impugnant & perturbant, regnumque aliquod in
bis

A 3

(a) Cic. pro Domo sua §. 105. homo fanaticæ. Liv. lib. XXXVIII. c. 16. fanatico carmine vaticinantes. it. Juven. Sat. II. p. 112. crine Senex fanaticus albo sacrorum antistes. à Fano autem derivari *Fanaticum*, nemo non videt, in fanis enim hujusmodi homines sacris operabantur. Vid. Lexicogr. h. v.

his terris per mille annos continuandum piis pollicentur, quandoque etiam in tumultus proni periculosos motus excitant, qui auctorum exitio plerumque terminantur. Ut adeo non solum *Entbustaste* novique *Propbetae*, verum etiam *Chilaste*, *Anabaptista*, *Tremuli*, alique communi nomine *Theologis* dicantur *Fanatici* (b):

II. In his, quos *Silesia* tulit principem locum, meo quidem iudicio, facile obtinet *Heresiarcha* *CASPAR à SCHWENCKFELDEN*, (c) *equestri* genere perantiquo & præclaro circa A. C. 1490. (d) natus in vico *Ossinga* *Lube-*

(b) Conf. A. C. Art. V. Art. Smalc. P. III. Art. VIII. p. 331. S. Epit. Art. II. p. 581. & sol. Declar. Art. II. p. 655. 668. 678. Edit. de Anno 1612. & Auctores omnes, qui adversus eos scripserunt magno numero relati à B. Sagitt. Introd. in H. E. p. 816. f. 944. B. D. Pfeiff. Anti-Enth. Cap. I. p. 13. & Magais. Dn. D. Neumann. Disp. II. de Tremulis Leg. quoque Colberg. Christian. Hermet. Plat. p. 218. 384. it. Hornbeck, Sum. Controv. I. VI. qui agit de Enthusiastis & Fanaticis. Spanhem. Elench. Controv. p. 87. f. & Disp. de Enthuf. Synt. Disp. P. II. p. 281. f. nec non B. D. Pfeiff. Anti-Chil. Cap. II. p. 52. 53. f.

(c) Probe hic distinguendus est à *Sympatriota* *ὀμωνύμω* *Gryphimontano*, *Med. Doct.* & *Görlicensis Urbis in Lusatia superiori Poliatro* *Scriptore de Historia Patriæ Naturali optime merito*. Vid. Cl. Mart. Hanckii Orat. p. 221. & Joh. Molleri Homonymoscop. p. 77. f. Confundit eos *Bob. Balbinus* in Misc. Hist. Boh. Dec. I. lib. 3. c. 6. §. 5. gemmæ, inquit, quamplurimæ & pretiosi lapides præsertim sub Giganteis montibus leguntur, de quibus proprio libro egit avorum memoria *Silesius Heresiarcha Schwenckfeldius*. Eundem errorem errat B. Dn. Er. *Francisci* in Annot. ad Ill. Bar. de Valvasor *Chre des Herzogthums Crains*/ lib. III. c. 4. cujus verba huc transferre brevitatis causa supersedeo.

(d) Teste Abr. Buchholz. in Chron. Isag. & Abr. Sculteto in Ann. Eccl. Dec. I, A. C. M. D. XXV.

Lubenensis districtus, Vir alioqui probi, ut videbatur, animi & avitæ Virtutis haud indignus heres. Sacris initiatus inter *Sacerdotes*, quos *Canonicos* vocant, *Collegii Lignicensis ad D. Joban.* dignitate fortunisque emittit, sed cum *D. Lutberus* publica dissensione ab sedis Romanæ obsequio solemnem discessionem faceret, & Hic errores, quos Papa Ecclesiæ obtruserat, aliqua ex parte agnovit. Hinc Ao. 1524. libellum edidit inscriptum *Jacobo de Salza, Vratislav. t. t. Episcopo* eumque ad amplectendam puriorem Evangelii doctrinam modeste invitavit; hic vero Pontifici obnoxius adeo quidem fuit irritatus, ut Schvvenckfeldio acriter se opponeret, ac nil haberet antiquius nec quidquam ageret diligentius, quam ut consilia aususque ejus prudenter interverteret. A *Lutbero* enim manifeste *dissentiens* (e) & in gravissimos errores (f) prolapsus

(e) Voluit enim esse *neutralis & scepticus* (verba sunt Wigan- di ap. Schlüsselburg. lib. X. Cat. Hæret. p. 28.) publiceque testatur, sese neque cum Papistis, neque cum Lutheranis sentire, eo quod in utrisque quoad doctrinam, ceremonias, totiusque religionis constitutionem plurima desideraret, Vid. quoque Micræl. l. III. Synt. H. E. p. 513. & conf. ipse Schvvenckf. T. I. Ep. 8. T. II. Ep. 46. 48. Nemo igitur cum Bellarm. lib. IV. de Not. Eccl. c. 10. & lib. I. de V. D. c. 3. Schvvenckfeldium dixerit *A. C. socium*, qui Veritati publice contradixit, & nunquam Lutheri fautorem se professus est, leg. Comp. H. E. Goth. lib. II. p. 763.

(f) *Capita errorum præcipua* sunt: Scripturam non esse verbum DEI, sed creaturam & litteram mortuam, eamque & Sacramenta nihil conferre ad salutem, carnem Christi de cælo esse nostræque non consubstantialem, legem DEI facile impleri posse, expectandos esse electis divinos Enthusiasmos; fidem Essen-
tiam

lapsus multos pertraxerat in suam sententiam, etiam
quod mireris, optimum Principem *Fridericum II.* glor.
mem. quem tamen mature ad saniora consilia reduxe-
runt orthodoxi Theologi, in primis (g) *Val. Fridl. Trocen-*
dorsius, Vir certe doctissimus. *Specie pretatis* (h) *more hereti-*

ti-
am divinam esse, fideles eadem cum DEO habere essentia-
les Virtutes & ex ipsissima DEI essentia generari, &c. Pro-
pter hæc & plura foedissima opinionum portenta, Lutherus, Phil.
Melanchthon, alique ipsum familiari denominatione vocabant
Stenckfeldium. Vid. Luth. T. VIII. Opp. Jen. & Carpzov. Isag.
in LL. SS. p. 1698. *Discussa & refutata ejus dogmata* Leg. in F. C. p.
828. f. Schlüsselburg. Cat. Hær. lib. X. quem totum impendit huic
Hæresi D. Wigand. Tr. int. de Schvvenckf. Micræl. l. c. Osiand.
H. E. Cent. XVI. lib. II. c. 3. Dieter. Diss. de Fanatic. Schvvenckf.
& aliorum de V. D. Dan. Tossani Censura aliquot errorum C.
Schvvenckf. circa doctrinam de Persona & forma Christi. Cl.
Colberg. l. c. p. 213. Hoornebeck. l. c. & System. Theol. passim.
speciat. Loc. de efficac. script. S. & Sacram. Add. Fr. Luca Chron.
Sil. p. 309. Apud. D. Casp. Conrad. in Prosopogr. Mel. ita loquitur,

Natus eques pia sacra colo, sed voce Jehovæ
Edita, non verbi voce ministerii

Quanquam autem perniciosæ ejus sententiæ ab Ecclesia publice
fuerint damnatæ, certissimus tamen est *Dn. D. Petersen.* in Nube
Test. Verit. de Regno Chr. glor. lib. III. p. 35. *spem illam futurorum*
temporum, quam firmissime fovisse se subinde confirmat Schvvenckf.
non nisi per bonum DEI Spiritum in pio corde ipsius fuisse succensam
& sustentatam. De quo judicio viderint Theologi.

(g) Leg. in hanc rem Scultet. l. c.

(h) Ideo *alter Enochus* suæ sectæ hominibus audit teste Span-
hem. El. Contr. p. 88. Unde etiam Bucholtz ap. Scult. l. c. p. 269.
Schvvenckfeldio non defuisse cor bonum, sed caput regulatum judicat.
Idem fere sentit Melch. Adam in vita Bulling. Ipse Pomeranus
in privato Colloquio: credo equidem, inquit, te non male animo
hæc

reticorum (i) incautos seduxit, & brevi tempore totam
 fere Silesiam sua hæresi infecit, ac disseminatos erro-
 res ex voto suo ubique propagavit. Quum autem per-
 multos in Patria excitaret turbas, Regia *Ferdinandi I.*
 auctoritate commotus *Princeps* modo laudatus eum
 Ao. 1527. *Silesia excedere jussit*, (k) ex quo tempore
Germania civitates peragravit, ubique vel sectam suam
 instituens, vel modis omnibus augens. *Argentorati*
 imprimis, ut ægre faceret *Luthero*, calamum (l)
 contra puriorem doctrinam strinxit, & *Capitoni* im-
 posuit, qui libellum ejus quendam præfatione orna-
 vit. *Ulma* cum *Martino Frechto* coram Senatu de do-
 ctina conflictatus est, *Augustæ* clam conventus egit,
 B Norim-

hæc agere, etiam *pium te æstimo*. Vid. *Schvvenckf.* T. II. Opp.
 Ep. 4. p. 33. *Zvvinglii* & *Carolstadii* de eo judicia legi possunt ap.
Hoornbek. lib. VI. Sum. Contr. p. 440. seqq.

(i) Ita de *Arianis* refert *Sozom.* lib. I. H. E. c. 15. quod *sub*
pretextu pietatis & perfectioris DEI cognitionis res antea minime
 tentatas in quæstionem vocarint. Idem de *Pelagianis* testatur
Hier. T. II. lib. 3. adv. Pelag. p. 308. De *Mabumede* vero, quod *περο-*
Qaires pietatis gentem sibi conciliarit, *Damascenus* semel ite-
 rumque commemorat de *Hæres.* p. 377. de *Anabaptistis*, quam *speci-*
oso pietatis Schemate pallient nugas suas, & sanctimoniz specie ve-
 lut glaucomate fascinent quamplurimos, B. *Hunnius* in *Princ.*
Theol. Fanat. §. 1. f. exponit. De *Pharisæis* ipse *Christus* *Matt.*
 XXIII, 27. Vid. *D. Pfeiff.* *Anti-Chil.* p. 113.

(k) *Conf. Scult.* l. c. p. 279. & si placet, *Fr. Luca* *Chron.* p. 310.

(l) Ipse *Schvvenckf.* haud modice gloriatur *Tom. I.* *Opp.* pag.
 60. se intra 30. annorum spatium *plures, quam 50. libros* edidisse.
 Hinc *B. Lutherus* in *Epist.* utinam, inquit, me missum faceret suis
 libris, quos *Diabolus* ex ipso *vomit cacatque* &c. *Conf. Schlüsselb.*
 l. c. p. 43.

Norimbergæ concionatus fuit, atque hinc inde Nobilium, Baronum, Comitum aulas pererrans, *Ulma* (m) tandem *Suevorum* Ao. 1561. (n) X. Dec. decessit senex 71 annorum. Pro *Symbolo* usus esse dicitur hac sententia: nil Christo triste recepto.

III. In *Silesia* *Schvvenckfeldius* opinionum suarum *adversarios* habuit, Val. Fridl. *Trocendorfium*, (o) celebrem

(m) Graves hujus rei auctores testesque locupletes produco Scultet. Bucholz. Joh. Jac. Boissard. Part. IV. Elog. quo loco *Vitam & Scripta Schvvenckfeldii* recenset. De eo quidem dubitat Fr. Luca p. 310. Chron. sed præter rem & rationem. Nec facit *Ossinganus tumulus*, ut ab hac sententia me dimoveri patiar. Parum enim præsidii pro tuenda sua conjectura in eo Virum ceteroqui doctissimum invenire puto. Et si quidem illo probatur, *monumentum istud in honorem & memoriam nobilissimi Viri alio loco defuncti positum exstructumque esse*, tamen id multum abest, ut evincat, *Schvvenckfeldium* in *Silesia* obiisse tumulatumque esse. Nam *tumulus* iste *cadavere omnino vacuus* conspicitur & *Cenotaphium* est; id quod eo magis assequi quisque potest, quod exploratum est, *Hæresiarcham* semel ejectum in *Patriam* nunquam rediisse. De quo eo minus dubitandum existimo, quoniam id *M. Sam. Edelius*, *Eccles. Ulmens.* suo assensu comprobavit, quippe qui *Schvvenckfeldium Ulma* in *cella quadam sepultum commemorat* *Hom. VIII. Part. II. Quæst. Catech. p. 134.*

(n) Sequor auctoritatem *Abr. Bucholzeri*, *Scriptoris accurati & fide dignissimi*, qui eodem tempore vixit & errores *Schvvenckfeldii* acerrime impugnavit. *Reusnerus* vero non accuratas temporum init rationes, & pro anno 1561. emortuali perperam ponit annum 1558. In eo autem nobiscum facit, quando apud *Suevos* mortuum sepultumque *Hæresiarcham* aliorum auctoritate confirmatus affirmat.

(o) De quo omnino legi meretur *Melch. Adam.* in *Vit. Phil.* p. 170. seqq.

lebrem sui temporis Virum, & Scholæ Aurimontanæ Rectorem; Hier. item Wittichium, Bregens. Ecclesiast. Joh. Gigantem, Northusanum, Pastor. Freistad. & Svidnic. Laur. Hartranftium, Paroch. Gufmansdorf. (p) alios. Ipse certe *Maximilianus II.* Imp. gl. m. Princeps, cui Silesia & universa propemodum res Evangelica multa debet beneficia, suum in ejus asseclas odium publice contestatus est, cum Ao. 1563. VI. Dec. *Vratislaviensium Ecclesiarum*, quæ superioribus modo annis opera & consilio *D. Job. Hessi, D. Ambr. Molbani, &c.* puriorem Evangelii cultum receperant, Ministros clementissima admissione dignaretur, ubi per *D. Udar. Zasium, Regium Pro-Cancellarium*, diserte ipsis demandavit, ut pro muneris sui ratione sedulo caverent, ne *Schwenckfeldii hereses in nervum erumperent, & latius in Ecclesia serperent, diutiusque obtinerent.* (q) Qui etiam Regiæ voluntati ea, qua par est, pietate obtemperantes enatam jam hæresin omni conatu tollere & penitus **extirpare** allaborarunt, tantum tamen abfuit, ut altas ejus radices, quas hucusque egerat, ulla ratione labefactare, nedum evellere potuerint, ut potius semel in hominum animos admissi errores constanter postea retenti defensique fuerint.

B 2

IV. Et-

(p) Conf. pluribus Scultet. l. c.

(q) Vid. Schickfus. noster lib. III. p. 14. Fr. Lucæ Chron. p. 337. Verba Regii mandati evidentia sunt, & propterea, quod instituto serviunt, alleganda: Im übrigen/wollet ihr allen möglichsten Fleiß fürwenden/damit die Keheren/bevor aus die Schwencfeldische/welche an diesem Orthe sich starck bezeuget/ und Ihr. Kön. Maj. solches schmerzlich vorkommet / mit vieler Christen Schaden und Unheil nicht ferner einreisen möchten.

IV. Etenim non defuerunt *in Patria*, qui deliras
 ejus opiniones cœco & stulto, ut ita dicam, assensu &
 defenderunt & propagarunt. Nos præcipuos no-
 minabimus, & primum quidem *FABIANUM ECCE-*
LIUM. (r) Primus fere erat inter Evangelii præco-
 nes, quos ad salutare Reformationis opus Ao. 1522.
 adhibuit *Fridericus II., Princeps*, in quantum Virtus &
 pietas laudari potest, æternum celebrandus. Non
 obscure favebat *Schvvenckfeldio* ejusque fanaticis do-
 ctrinis, propterea Ao. 1529. à Principe *Aurimontem* ad
 Ecclesiæ curam obeundam mittebatur renitentibus
 quodammodo civibus. Quum enim oppidum ipsa
die Dom. Letare (qua pueris *mortis simulacrum* in me-
 moriam fidei Christianæ à Silesiis A. C. 965. receptæ,
 eliminare ac efferre (s) moris est) ingrederetur, ob-
 vios habuit hos ipsos accincentes: *Herr Eckel/ Herr*
Eckel/hat den Geist im Seckel: quo publico scommate
 exceptus sibi haud temperare potuit, qui in deserto,
 quod ipsi concreditum erat, munere indignabundus
 rediret *Lignicium ad Pastoratum D. Virginis*. Ast vero
 cum nec hic ad meliorem frugem reverteretur, ve-
 rum non solum *fanaticismum* aperte foveret, sed &
Pædobaptismum rejiceret & sublatum vellet, Ao. 1532. jussu
 laudatissimi Principis loco & dignitate motus in *Prus-*
fiam

(r) à B. D. Calov. T. I. Syst. Cap. IV. Sect. II. qv. 24. & Quen-
 sted. P. I. Syst. c. 4. Sect. 2. qv. 16. in Antithes. de script. effic. S. II,
 p. 172. b. 173. vocatur *Teckelius*.

(s) Hinc Silesiis Domin. Mortis der Todten oder schwarze
 Sonntag audit. Vid. Fr. Lichtsterns s. Lucae Schles. Fürst.
 Krohne/ & Herberg. Post. Evang. Dom, Lat.

ham concessit, & *Racoburgi* cum *Paulo Sperato* disputa-
vit. (t) Infecta etiam ibi re cum erroribus suis denuo
migravit in Patriam, & *Glacii* docuit, quo in loco tan-
dem ex justo irati Numinis judicio Ao. 1546. *blasphemam animam* misere ejecit. Horrendum ejus exitum
refert *Georg. Ælurius*, (u) fide dignissimus Auctor.

V. Eadem tempestate vixit *JOH. SIGISM. WERNERUS*, *Frider. Princ. Ecclesiastes* Aulicus, post primarius
Pastor templi Parochialis *Petro-Paulini Lignic.* consti-
tutus, Scholæque, quam *Seren. Princeps* meditabatur,
Academicæ Professor publicus denominatus. Hære-
sarchæ persuasionibus facilem locum dedit, & ob id
suspectus auctoritate Principis huc *Vitembergam* mis-
sus est eo quidem fine, ut de mente & doctrina ejus
plenius constaret. Juxta fidei normam igitur eum

B 3

explo-

(t) Quod *Curæus* noster p. 443. *Ann. Leon. Krenzhem. Part.*
H. Chron. p. 370. *Luca* p. 314. *Chron.* ceterique *Silesiæ* scriptores
una voce & animo testantur.

(u) In *Glaciograph.* p. 296. Als er Anno 1546. am *Himmels-*
farths = Tage zu *Glaz* auf der *Canzel* das *Hochwurd.* *Ab-*
endmal zum ärgsten schändete / indem er das *Brod*
einen *Schaum* von *Brodte* nennete / und sagte / (welches ich
mit *Schrecken* erzehte) man liesse dem *Bissen Brodt* nicht
anders nach / als die *Hunde* einem *Stücke Fleische* /
da es doch nicht *Brod* wäre / ja da es doch nicht werth
wäre / daß man es *Brod* nennte / weil es nur ein
Schaum von *Brodte* sey; Da ließ ihn *Gott* über sol-
cher *Lästerung* öffentlich auf der *Canzel* stumm und krank
werden / weil er vom *Schlag* also gerühret ward / daß man ihn
in einem *Teige = Trog* musste heimtragen. Und an solcher
Kranckheit ist er auff den nechstfolgenden *Sonnabend* *Exaudi*
gestorben.

exploravit *Phil. Melancthon*, & gravissimorum errorum convicit ac damnavit. Quare ad Principem perlata, & habito optimorum consilio, *Wernerum* suum Ao. 1540. dimisit, ex quo in agro Glacensi maxime Remgersdorffii sese continuit, Scholas privatas instituens & miseros agrestes nefarie seducens; ubi mortem quoque suam, incertum quo anno, obiisse dicitur. Scripsit in usum suorum *Catecheticas institutiones & Postilla*, ut vocant, de quibus tamen nihil quicquam mihi haecenus innotuit. (x)

VI. Schvvenckfeldius Græcæ linguæ Doctorem ac dogmatum suorum fautorem habuit *VAL. CRATOWALDUM*, alias *Krautwaldum* dictum quem Ao. 1523. Princeps sæpius laudatus publicum *Lectorem* Lignicii designaverat, ut Epistolas S. Pauli Apost. pro concione prælegeret ac explicaret. (y) Hic Hæresiarcham, cum de Eucharistia docere, & opinionem propriam sequi vellet, Græcis literis fideliter instituit, & à Discipulo mercedis loco nefariis gravibusque erroribus imbutus fuit. Quam ob rem, quoniam explorata satis ejus dogmata orant, functione & sede sua excussus idem cum Eccelio & Wernero fatum eodem tempore experiri necesse habuit. (z) Frequentem hujus mentionem fieri in *Epistolis D. Lutberi*, speciatim Lib. II. Ep. 314. 315. 317. nos edocet *Illustr. Seckendorffius*, (a) Vir de re publica æque ac litteraria supra exemplum

(x) Conf. de eo Schickfus. lib. 1. c. 40. Lucae Chron. 303. 319.

(y) Vid. Scult. Micrael. l. c. Fr. Lucae p. 299. 309.

(z) Conf. Schvvenckf. T. II. Ep. 3. 4. Hornbeck. l. c. p. 493.

(a) In Hist. Luther. lib. II. §. 19. num. 5.

plum meritis. Jungo huic socium *VAL. ROSENHAI-
NIUM, Freistad. Ecclesiast. Lignic. Petro-Paulinum*, postea
ad deliria fanatica delapsum & officio motum. In
quam sententiam leg. Scultetum l. c.

VII. Idem virus mentem occupaverat *SEB. EISEN-
MANNI*, qui illud *Glacii*, quod ultimum fanaticorum
superioris seculi refugium merito dixeris, Ao. 1557.
diffundere non verebatur. Non unas propterea
concertationes sustinuit cum *D. Christoph. Neatio, Eccle-
siarum hujus loci Decano*, cui, quod hæresis ista magna
caperet incrementa, tam indignum videbatur, ut
in ea comprimenda omnem curam adhiberet, & solli-
cite caveret, ne indies magis magisque invalesceret.
(b) Scripsit ad hunc Eisenmannum Hæresiarcha (c)
Epistolam, qua eum instruit, quid adversario respon-
deret, & quomodo rem suam felici successu ibi agere
posset. Ast enim vero imparem se sentiens, causæque
& capiti suo metuens, turpiter deseruit provinciam,
atque *Lignicium* se recepit, ubi misere tandem diem
obiisse supremam *Ælurius* (d) modo laudatus com-
memorat. Addo *MICH. HILLERUM, Porocbum Zobotben-
sem* prope Leobergam. Tenebatur quoq; *Schwenck-
feldii* erroribus, quos propagare studuit *Postillis*, quæ
scripsit, Pontificiis alioquin apprime gratis. Mortuus
est Ao. 1557. 22. Oct. ut ex *Annal. Leoberg & Bolusl.*
MSCtis refert *Henr. Grossius*, (e) *Fridlandia Bohemus*,
III.

(b) Vid. *Ælur. Glaciograph. p. 297.*

(c) Conf. *Schwenckf. T. II, Opp. l. 1, Epist.*

(d) l. c. p. 297.

(e) In *MSC. lib. quem inscripsit: Silesia & Lusatia & aliquot in
vicinia sidera*

III. Com. Herm. ab Hazfeld quondam ab officiis & Cancellar. secretis in Dynastia Dracomontana.

VIII. Nominandus hic quoque est *ERASMUS WEICHENHAINIUS*, Pastor circa Ao. 1580. *Langenbulsium*, prope *Zabotum* celebrem Silesiæ montem. Innotuit *Postillis*, quæ itidem scripsit in gratiam suæ sectæ hominum, & fanaticis erroribus scatent, demumque Ao. 1680. in lucem publicam prodierunt cura *Matthæi Israëlis*, uti se vocat *Pseudonymus*, vero nomine *MARTINUS JONAS*. Hic inquilinus erat in pago quodam (*Hockenau*) non procul à *Gradisio* monte Aurimontani territorii sito, & *Medicinam* profitebatur, ac Botanices imprimis Græcæque linguæ aliquam cognitionem & laudem sibi acquisierat. Librorum autem *Schvvenckfeldii*, quos diurna versabat manu, versabat nocturna, peste correptus peculiare cum suis synaxes instituebat, cum *Christiano Hoburgio* vero literarum commercium. Hujus consuetudine etiam adeo delectabatur, ut Ao. 1670. in *Belgium* se conferret, quo suum cum *Ursula* quadam contractum matrimonium solemnibus benedictionis formula firmum ratumque pronunciaretur. Ibi sub ficto & ascitito *Israëlis* nomine libros *Weichenbainii*, per integrum seculum absconditos & æterna oblivione sepeliendos, è tenebris in lucem protraxit. Superfitne adhuc in vivis, an vero mortuus sit, certo affirmare non possum.

IX. Neque dubitandum est, quin hodiernum in Silesia perniciosæ hæc obtineant hæreses, quæ tam altas radices hucusque egerunt, ut circumscribi quoadtenus, tolli funditus non possint. Inter ceteros patitur istos errores *GEORG. HAUPTMANNUS*, in vico
Laut-

Lautterseiffen sub arce & ditione *Siebeneichena* felix Me-
 dicinæ Practicus, nisi *Medicastrum* malis dicere, non
 ignarus Latinarum litterarum, Vir præterea animi
 moderati, & vitæ integer nec orthodoxis facile mo-
 lestus. Natus est Ao. 1635. in pago *Lautterseiffen*,
 ibique propriis sacris vacat, & sine omni strepitu cœ-
 tum suorum instruit magni ab eis æstimatus. Ao.
 1692. tertiam uxorem duxit de *Saracenorum* gente oriun-
 dam, sacri tamen baptismatis fonte ablutam, qua
 cum etiamnum, nisi me omnia fallunt, in matrimo-
 nio vivit. (f) Excurrit sæpius ad vicinos, inprimis
Harpersdorffium, *Aurimontani* districtus oppidum, ubi
Schvvenckfeldiani rem suam secure agunt, & conven-
 tus suos tuto frequentant. (g) Et profecto ægre hic re-
 primuntur isti homines, qui ne quidem persuasionibus,
 nedum vi, à perversis suis sententiis dimoveri pos-
 sunt, nisi Nobiles omnibus subditis se brevi orbatos
 videre velint. Mortem enim potius sustinent, aut
 agris derelictis in alias terras aufugiunt, quam ut
 suos errores ejurent; eamque ob causam à nemine
 divexantur, modo suum cuique debitum rite persol-
 vant, ac servitia officiaque fideliter obeant & præstent.
 Longe major horum fanaticorum turba agrum *Spiz-
 bergensem* replet, ut à Diabolo quasi ad bujus montis radi-
 cem disseminati (h) familiari joco incolis dicantur.

C

X. Sa.

(f) Hæc dum scribo, *Haubtmannum* non ita pridem mortuum
 esse audio.

(g) Vid. Fr. Luca Chron. p. 1240.

(h) Narrare enim pueris solent fabulam, Diabolum quondam
 omnes fere *Schvvenckfeldianos* è sacro iis repleto & per aerem de-
 portato, ad hunc vero montis apicem infeliciter alliso, elapsos, im-
 pedito itinere in hunc agrum disseminasse. Conf. Luca p. 442. 2143.

X. Satis dictum esto de Schvvenckfeldio ejusque
 affeclis, nunc ad alios fanaticos progredi argumenti
 varietas & ordinis ratio jubet. Ac primum quidem
 dicendum est de NOVIS PROPHEtis, qui certi-
 tudinem implendorum se habere jaectant, & divinas
 coelestesque revelationes crepant, atque prophetias
 circa futuros rerum eventus ac Ecclesiae & Politiae
 statum proferunt. Quo nomine huc referendus est
agrestis ille Harpersdorffensis, cujus meminit Schickfusius
 noster (i) diligentissimus Patriarum rerum Scriptor.
 Ille homo circa A. C. 1590. divino quasi Spiritu afflatus,
 & velut Prophetico charismate praeditus, sermones
 pro concione habuit de certitudine & adventu judi-
 cii extremi, de *Angelis*, quorum nullum jam in caelis
 esse, sed in terra praeparandis ad diem παντοκρητικόν
 hominibus occupari, magnifice nugabatur, de *inferno*
 item, revelationibus sibi caelitus iis de rebus factis &
 hujusmodi aliis, quibus credulae plebeculae facile fu-
 cum fecit. Non diu autem vesania ejus perstitit, sed
 mature a supremo Magistratu cohibita conquievit.
 Hunc excipiat alter haud bene cognitus, de quo *An-
 ton Weck*: (k) Ao. 1589. ist einer von Adel aus Schles-
 sien/nur einen Knaben bey sich habende/anhero (nach
 Dresden) kommen/von Ansehen eine lange Person
 mit grauen Kopffe und Barte/welcher sich so bald im
 Gasthose in einem weissen langen Talar verkleidet/
 auf der Brust und Rücken mit rothen Creutzen/
 und an der Seiten einen Dolch und Degen. Dies-
 ser hat sich für einen Propheten ausgegeben/und mit
 Ihr Churfürstl. Gn. reden wollen/so ihm aber abge-
 schlagen/

(i) Lib. I. cap. 42. Conf. quoque Lucae Chron. p. 352.

(k) In der Beschreibung Dresden p. 33.

schlagen/und hingegen die Churfürstl. Hoff-Prediger
zugeordnet worden/ mit denen er sich einzulassen/ oder
seine gerühmte Briefe aufzuweisen geweigert.
Nisi fortassis, quod suspicor, is ipse fuit, qui eodem
tempore vixit Melchior Elias de LANGENAU & Streb-
litz, apud quem Ao. 1590. Jauraviæ Christoph Weickar-
tus, Cantor Tschopensis mira vidit, audivit & consigna-
vit in Relat. MSCra, quam exhibet Catal. MSCt., Theol.
Myst. Chem. ap. Cl. Tenzelium. (l)

XI. Nec hoc loco prætermittendus mihi videtur
CHRISTHOPH. KOTTERUS, civis Sprottaviensis opificio
Cerdo, famosus Silesia Propbeta, qui tempore tricenna-
lis, quo Germania conflagravit, belli inclaruit. Ab
Ao. enim 1616. singulares de rebus futuris & fati
Ecclesiæ reique publicæ prodidit revelationes ad an-
num usque 1624. Inprimis cœlesti quodam veluti
numine afflatus prænunciabat magnas mutationes
magnasque strages, imminere interitum & devasta-
tionem Babelis, filium perditionis esse conficiendum,
secuturam Ecclesiarum Protestantium felicitatem,
quietem, pacem; appropinquare jam redemptionem
nostram, & novum Christi regnum Salomoneo-Monarchie-
cum instaurandum. Quæ præterea de triumphis & vi-
ctoria Friderici Palatini, ac de excido Augustæ Domus Au-
striacæ (quam DEUS Ter. Opt. Max. firmam, inconcussam, Au-
gustam ad mundi usq; interitum conservet!) temere prædi-
xit, in vulgus nota sunt, & non merentur hic prolixius
commemorari indigna tanto hiatu. (m) Quam va-

C 2

nus

(l) In Monatlich. Unterredung A. 1692. p. 263.

(m) Vid. de eo B. D. Pfeiffer. Anti-Enth. Cap. IV. p. 263. &
Fr. Lucæ Chron. p. 372.

nus enim & falsus Propbeta fuerit, eventus rerum clarissime demonstravit. Nihilominus, qui vaticinia ejus magni fecerunt, in his præcipue *J. A. Comenius*, (n) qui non tantum Historiam hujus aliorumque Vatum sui temporis oraculi jussu, ut ipse scribit, litteris consignavit, sed ipsa quoque vaticinia & revelationes Ao. 1657. edidit simul ac promulgavit *Tit. Lucis in tenebris*. Seorsim vero Germanico idiomate Amstel. 1664. Cotteri oracula imprimi curavit *Ben. Babn- sen*. Ipse quoque *Petrus Jurieu in Prefat. du Accomplissement des Prophetes &c.* Cotteri prophetias una cum *Dabricii, Paniatovæ* aliorumque vaticiniis multis præconiis commendat, propterea vapulat *Herman. Witsio* lib. I. Misc. Sacr. de Prophet. Cap. XXIV.

XII. Post illa tempora circa Ao. 1656. vixit *Brega Pythonissa* quædam, nomine *ROSINA*, quæ suis, quas callide mentiebatur, revelationibus multos incautos dementavit, hos inter *castrensem* quendam *Concionatorem Suevicum GERSTENMATER* dictum, qui antea *Leobschützii* in *Ducatu Carnoviensi* superioris Silesiæ *Pastor*, inde vero à Pontificiis expulsus & castra Suecorum secutus fuerat, pace autem restituta Bregæ commoratus sua opera inservit Ecclesiæ Ministris. Hunc inquam sua, qua à superis se instructum esse gloriabatur, auctoritate *caput & Papam Ecclesiarum Protestantium*

(n) Quibus edendis utinam abstinuisset! causam leg. ap. *Beckman*, in *Diss. de Prædig. Sangv.* Cap. III. §. 6. & *Conf. Pfeiff.* l. c. p. 265. s. *Kottero jungas Hartvig Lobmannum Nic. Tettingium, Julium Sperberum Silesios*, de quibus Vid. *Max. Rev. Minist. Tripolit. ausführlicher Bericht von den neuen Propheten. & conf. D. Pfeiff. Anti-Chil. p. 70.*

tium declaravit, ense insuper in manus ejus tradito, quo *Romanum* conficeret *Pontificem*. Qui etiam falsa impotentis mulieris persuasione fascinatus res novas moliri cœpit, aliisque se junxit, & partitis inter eos officiis, quæ Romanus Præsul purpuratis & non nisi bene de Ecclesia sua meritis conferre solet, jam in eo ferme erat, ut Pont. M. folio deiceret, & se in ejus locum sedemque vindicaret, cum subito vaticiniis hisce diffidens metu publici supplicii sociis se subduceret, quo dilapso & cæteri paulatim dispersi aufugerunt. Firmabat hominum errores *libellus* brevi ante Ao. 1653. *Christianopoli ἀνοήτως* in publicum, emissus, quem Auctor *Martinus Güblerus*, t. t. *Georgii Princ. Breg. redituum Præfectus* vocavit *Apocalypsin reserata*, in quo multa de die judicii extremi, Papæ interitu, novo Christi regno, aliisque capitibus fanaticis propriis præfractè scribuntur. Refutatus est proximo Anno 1654. à *D. Job. Henr. Ursino*, Theol. Ratisponens. longe celeb. Tract. solidissimo, rubrica: *richtiges Zeiger-Händlein/ oder Christliche Einleitung in das Buch der Himlischen Offenbarung St. Johannis.* (o)

XIII. Prophetis jure merito annumerantur illi, qui *curiosius in futura inquirunt, & ex naturali cœli, siderumque motu & situ rerum mere contingentium causas arcessunt.* Nomino ex his *PAUL. HOFFMANNUM*, *Bolusl.* Ao. 1605. Creibensem ad Ecclesiam non procul Hayna vocatum Pastorem. Hic astrorum studiis nimirum quantum incumbens ad illud tandem dementiæ fastigium devenit, ut ex judiciaria, quam vocant, *arte Astrologica* talia mortalibus prænunciare auderet, quæ sibi solus

C 3

DEUS

(o) Vid. quoque Fr. Lucæ Chron. p. 436.

DEus rerum omnium optimus arbiter reservavit, & hominem vetuit in ea inquirere. Scripsit ex eo *Prognostica* quædam *de Judæorum Conversione, de die Judicii extremi, & aliis argumentis*, quæ supremus Magister nos ignorare voluit. (p) Hinc recte de eo *Senftleben*: (q)

Theologum voluit, sed noluit esse *Prophetam*,
A Jova haud cunctis nosse futura datur.

XIV. An vero huc etiam referendus sit *MART. SEIDELIUS, Olav.* qui vixit circa finem superioris seculi, vix definire ausim. De eo *Job. Micrælius* (r), scribit, negasse Messiaë adventum, & docuisse, nunquam eum venturum, cum Judæis fuerit promissus, cum conditione probitatis, quam nunquam complevisset: Decalogum esse, ex quo vera salus speranda sit, &c. Fateor sane in Patriarum rerum scriptoribus nullam hujus memoriam deprehendere mihi hætenus licuisse. Præter hunc meminit alicujus *MARTINI Eucbetæ* (*Bete Martin*) Fr. Lucaë, (s) qui medio hujus seculi Bregæ vixit & pietate sua, vera an simulata nunc non dicam, multam laudem consecutus est, qui vero sitne in Catalogum Fanaticorum referendus, an pro homine mentis suæ non compote habendus, judicium & sententiam B. L. exquiro.

XV. Pergimus ad ANABAPTISTAS. Horum furores Silesiam non infestarunt, quin multum damni rebus Ecclesiasticis pariter ac civilibus subinde attulerint.
Eam

(p) Vid. de eo *Großius* l. c.

(q) In *Peplo ingenior, Boluslav.*

(r) In *Synt. H. E.* p. 857.

(s) In *Chron. Sil.* p. 438. seqq.

Eam enim circa A. C. 1540. *Jac. Hutterus* & *Gabriel Seberdingius* opificio pellio, homines Bavari, *Nic. Pelargi* (t) emissarii clam ingressi seditiosis erroribus fere totam occuparunt. Atque adeo quidem apud simpliciore[m] plebem invenerunt applausum, ut plures quam 2000. miseros ruricolos ex *Glogaviensi Principatu in Moraviam*, tanquam *terram promissionis*, transportarent fundis eorum, vel vili pretio venditis, (u) vel sponte derelictis. Hic persuasionibus nequissimorum nebulonum fascinati gravissimam *servitutem* (x) patienter ferebant, flagitia sceleraque Doctorum suorum, quibus omnem vitam transigebant, dissimulantes. Exortis vero brevi, post inter ambitiosos Doctores dissidiis (y), *Hutterus* fraude socii periit, *Gabriel* autem homo astutus & tempori inserviens agris aliquot

(t) Hunc quoque in *Silesia*, ast ad breve tempus, commoratum esse testis est *Mesbovius* l. 4. Hist. Anab. num. 1. referente *El. Colb.* l. c. p. 353. 381.

(u) Pecuniam ex facultatibus convasatam (quam *septem aureorum millia* fuisse scriptores Patriæ confirmant) stolidi homines *Gabrielis* & sociorum fidei committebant, quam turpi vita brevi consumere.

(x) Angustis enim & incommodis ædibus inclusi misere vitabant egentes & inopes, ac duro labore fatigabant corpora in agris vineisque Dominorum *Moraviae*, mercedem colligebant *Magistri*, & de ea statuebant pro suo arbitrio.

(y) *Hutterus* torvus, audax & seditiosus homo *Gabrieli*, qui modestior & paulo astutior, molestus semper erat. Hinc mutua odia & dissensiones, factæ etiam separationes, diversæ sectæ, alter alterum communione excludebat, turbæ inde ortæ & motus, in quibus *Hutterus* occubuit. Vid. *Mesbov.* l. c. n. 22. *Colberg.* p. 381. seqq.

quot acquisitis seductos vana spe meliorum temporum fraudulento consilio lactavit. Et quanquam eos *Ferdinandus I, Imp. g. m.* publico edicto terris suis excedere juberet, precibus tamen Nobilium recepti postliminio ad possessiones redierunt. Ibi multi impostoris disciplinam (z) sectantes latronibus prædæ fuerunt impune. Quando enim nunciabatur venire aliquod agmen vagabundorum militum, qui insidiarentur pecuniæ & armentis ipsorum, omnes patefactis januis conveniebant in uno conclavi ad preces superstitiones, & expectabant percussores. Non pauci tamen, quum à Pseudo-Propheta seductos misere, turpiterque delusos se viderent, ad agros suos reversi sero sapere & cum maximo quidem rerum domesticarum damno didicerunt. Hos inter pertinax nonnemo Anabaptistici erroris defensor nomine *CLEMENS*, quem paulo ante cum cœtu suo peculiari *Gabriel* Magister communione ejecerat, *Glogovia* cum quatuor aliis publicum supplicium passus temeritatis pœnam dedit. Quod exemplum secuti *Saganenses* sumto de quamplurimis seditiosis supplicio suppresserunt quadantenus furiosorum conatus. (a) Novas tamen vires circa An. 1582. resumserunt & plebem præcipue in pagis, variis persuasionibus irretitam secum iterum abduxerunt, ut ex *Annal. Jauran. ἀνεκδότοις* refert *Godofr.*

(z) Docebant enim, Evangelium Christianis interdicare omnem vim & vindictam & præcipere patientiam.

(a) Conf. pluribus *Scultet. Ann. Eccl. dec. I. p. 268. Curæus p. 317. Lucæ Chron. p. 321.* Ipse *Gabriel* nefarius homo in *limine Polonie* demum exul vitam suam finit auctorque suis fuit, ut manerent in suis possessionibus deinceps, & suas de religione opiniones clam foverent.

Godofr. Rbonius (b) meliori fortuna utique dignus, cu-
jus præmaturam mortem merito luget Patria.

XVI. *Val. Weigelius* quemadmodum in omnibus
fere cum *Schvvenckfeldio* convenit(c), & utriusq; egre-
gius interpolator est *Jac. Böhmus*, *famosus ille Görlicen-
sis Entusiastæ*, ita ambo non paucos opinionum sua-
rum fanaticarum admiratores assertoresque in Silesia
invenerunt, quorum *insigniores*, (d) ne nimium longa
sumatur oratio, hic commemorabo. In his fuit
AUGUST. FUHRMANNUS, *Pastor* initio *Tschöpelvizenſium*,
post *Job. Christiani*, *Princ. Bregensis*, *Ecclesiastes Aulicus*,
Ao. 1616. mortuus. (e) Non sine ratione Weigelia-
norum errorum insimulatus est, edidit enim varia
opuscula Germanica obscuriori, & qui phrasin Wei-
gelia-

D

(b) In altera Epist. de ineditis Hist. Sil. Scriptoribus. Ex eoque
Tenzel. in Colloqv. Menstr. An. 1694. M. Jan. p. 43.

(c) Vid. Hornbeck, l. VI. Sum. Contr. p. 438. Colberg. P. I.
Christ. Plat. c. V. p. 213. seq.

(d) *Obscuriores* sunt *Paulus Keimius*, Lignic. 1648. mortuus.
It. *Fr. Krause*, *Aurimont. Med. D. & Pract. Lign.* cui intercessit cum
Jac. Böhmio literarum commercium, exstantque hujus *epistola*,
quibus libellos suos *Crausio* meliori de nota commendat. Vid.
Auct. Vitæ Böhm. & *Er. Francisci Zerbrechung der Spott- und
Laster-Pfeile Levi und Simej/adv. personatum M. Joh. Matthæ-
um* p. 261. Scripsit hic *Krausius Viam salutis*, cujus mentio fit
in *Catal. MSCT. Theol. Myst. ap. Cl. Tenzel. l.c. A. 1692. p. 259.*
ubi etiam p. 265. & 269. meminit *Jac. Böhmii* Epist. ad *Jac. Lind-
nerum*, *Veßlig. Praefect. Beuthensem & Godofr. Freudenhammerum*
Med. D.

(e) Vid. *Lucae Chron. p. 509. it. ej. Fürsten-Krohne p. 109.*

gelianam ubique refert ac exprimit, stilo composita. Recudunt libellos ejus sæpius *Weigelii affecte* diffimulato plerumque Auctoris nomine. Prodiit Ao. 1658. ap. *Herr. Betkium* in Belgio hujus Fuhrmanni *Rettung der alten wahren Christl. Cathol. Evangelis. Religion/* quæ defensio Ao. 1660. in Latinum sermonem translata tota fanaticis absurdisque commentis deliriisque (f) scatet.

XVII. Non postremus Jac. Böhmi hyperaspistes erat *JOH. THEODOR. à TSCHESCH*, equestri prosapia oriundus, primum *Friderico Palatino*, hoc vero vita functo *Job. Christiano, Princ. Breg.* ab intimis consiliis, Vir cetera natura ipsa moderatus & optimarum artium studiis eruditus. Böhmicolæ in pretio habent *Defensionem ejus Böhmianam*, quam opposuit *Dav. Gilberti Admonitioni adversus Scripta Böhmiانا* Ao. 1643. Ultrajecti editam. Anno vero sequente *Gilbertus Apologiam* Admonitionis suæ juris fecit publici; ista autem *Tischeschiana* homo Pontificius *Gerbardus Anagnossus* (sive id verum, sive quod opinor, fictitium fuerit nomen) recudi fecit cum *Refutatione*, quam inscripsit: *ne sutor ultra crepidam*. De quibus omnibus videri potest *B. Sagittarius*. (g) Hic *Tscheschian-*

(f) Telle Dn. Colberg. l. c. p. 251. f.

(g) In *Introd.* p. 903. *Add. Cl. Colb.* l. c. p. 327. *D. Pfeiffer. Anti-Chil. Cap. II.* p. 65. *Rev. Min. Tripol. Apol. wieder den Guttmanischen Offenbarungspatron Part. I.* 98. *Calov. Anti-Böhm.* p. 119. *Gisb. Voëcii Polit. Ecc. P. II. l. 2. tract. 1. c. 1.* p. 208. *Amabogearum litterarum ex Vratislavia* *Dresdam scriptarum* meminit *Catal. MSC. Theol. Myst. Chem.* ap. *Tenzel.* p. 271. l. s.

tandem aulae negotiis pertæsus ex singulari pietate
Hierosolymitanam ad sacra loca peregrinationem suscepit
& conflata ex fundis divenditis magna pecunia *Vener-*
tias abiit, ex his *Ragusam* pervenit, ubi commodum
navigandi tempus nactus, omnes suas navi tradidit
opes, ipse interea ex adnata curiositate urbem perlu-
straturus. Cui rei cum intempestive & justo diutius
vacaret, datumque, ut in hujusmodi emporiis fieri
assolet, certæ campanulæ sono abitus signum haud
observaret, navis ex portu solvit & faventibus ventis
remigiorum ope cursum suum eo dirigit, quo desti-
nata tendebat. Quid vero *Tscheschius* noster? ad
portum ex urbe rediens tristibus oculis fugientia vela
persequitur, & quoniam rerum suarum potiundi co-
pia non erat, pecunia pro derelicta habita indigna-
bundus non sine itinerum sumptuumque difficultate
& molestia ægre in Patriam reversus brevi post *Re-*
giomontem ad cognatos suos se contulit, ubi quoque
mortem obiisse dicitur. (h)

XVIII. Pluribus Scriptis innotuit (i) *ABRAH. A*
FRANCKENBERG, *Toparcha Ludvigsdorfensis* in *Princi-*
patu Olsnensi, natus Ao. 1593. denatus 1652. die 29. Jun.
(k) natali & emortuali. Vir certe doctissimus & mo-
destiæ imprimis ac pacis studiosus. Rogatus enim
aliquando à Principe *Olsnensi*, cujus esset religionis,

D 2

dixit:

(h) Conf. Fr. Lucæ Fürsten-Krohne p. 110. & Chron. plea.
p. 510. seqq.

(i) Perperam cum *Adamum* vocat. Fr. Lucæ in Chron. p. 509.
& Ind.

(k) Cl. Witte in Dia. P. I. 25. Jun. emortualem ponit.

dixit: *Ego sum religionum* COR, i. e. Catholicæ, Ortho-
doxæ, Reformataæ. Quæ responsione pacificum suum
& Sectis omnibus faventem animum, quantum ego
quidem existimare possum, satis manifeste prodidit,
propterea se *Amadeum à Friedleben / antiqua Virtute &
fide* (den *Alten Gerichten*) appellitans. Ipsius scriptorum
ut fanaticorum meminit, & pleraque recenset *B. D.
Calovius*, (l) nec non *B. Sagittarius*, (m) *Cl. Colber-
gius*, (n) & *Dn. Witten*, (o) ac ipse Catalogum dedit in
Tr. Nosce te ipsum p. 14. quæ brevitatis causa lubens
prætermitto. Germanico maximam partem idio-
mate exarata Böhmi erroribus confertissima sunt.
Triplici alias *Symbolo* delectatus est, quod huc apponere
placet: (p).

(1) *Jesus mea nobilitas.*

*Est mea nobilitas mihi solus & omnia Jesus,
quid mihi cum mundo? glorior in Domino.*

(2) *Antiqua virtute fideque.*

*Glorior antiqua (Domini) virtute fideque,
quid mihi cum mundo? glorior in Domino.*

(l) In Dedic. Opp. Bibl. Germ. ult. Ep. ad Rom. a. IV. b. & Anti-
Böhm. Præf. b.

(m) Int: od. p. 902.

(n) l. c. p. 326. f.

(o) l. c. ad A. 1652. addi posset *der verunruhigte und wieder
erwachende Niederländ. Löw / 1673. in 12. T. II. ex Belg. lingua
translat.*

(p) Fideliter hæc consignavit, quem supra laudavi *Henr. Gros-
sius* in MSCT. libello.

(3) *Mibi sufficit unum.*

Sufficiant bona plura bonis, *mibi sufficiat unum,*
in quo cuncta latent dona, Jehova bonum:

Hinc *Monotrias* :

Antiqua virtute fide mibi sufficit unus,
Qui mea nobilitas, Jesus amorque meus.

Cetera

omnia, ut somnia, fumus,

vana, dolor, compes, orbis confusio, luctus.

Monumentum ipse sibi posuit & erexit memoratu di-
gnissimum:

Vita Christi, Mors Adami,

R O S

Hic Ego

Abrahamus à Franckenberg, cui

DEus Pater, Ecclesia Mater,

Christus Frater, Crux Soror,

Uxor Conscientia, Liberi Studia,

Amicus Spiritus S.

Famulus S. Angelus,

Domus Terra, Caelum Patria,

Cognatus Proximus,

Professio Christianismus,

Nomen Patingenio,

Symbolum acquiesco,

Hoc ago.

Adam novus homo abluit.

Adam vetus quod perdidit.

XIX. Nec à vero abludam, si his jungam N. WAL-
THERUM, Glogavia oriundum, Med. Doct. & Chemicum
celebrem, qui ut abdita rerum sublimium arcana in-
time cognosceret, Syriam, Ægyptum, Arabiamque
diffi-

difficili itinere adiit & per sex integros annos has regiones multo labore sumtuque lustravit, ac in Chaldaeorum, Arabumque disciplinam se tradidit. Audivit illic præstantissimos in arte Chemica viros & non Astronomicis solum & Chemicis, sed Magicis quoque & interioribus doctrinis omnibus institutus, mysteriisque initiatus fuit. Quum vero de *Jac. Böhmii* miris illuminationibus fama quid inaudivisset, ejus visendi causa Görlicium se contulit, ibique per tres menses cum *Philosopho suo Teutonico* congressus vanas hujus revelationes admiratus est. (q) Böhmium præterea abstrusioribus Scientiis, Cabbala imprimis & magia, quas arti medicæ junxit perpetuo, imbuit & prodigiosis erroribus infecit, quos postea libris, ut ita dicam, *tenebrosis*, qui vix ab aliquo intelligi possunt, per orbem longe lateque disseminavit. Ex eaque ratione, quod pleraque Böhmii Scripta ejusmodi mysteria complectantur, quæ Chemiam, Alchemiam, Cabbalam &c. redoleant sapiantque; non male, si quid judico, *Waltherus noster libellorum*, qui sub nomine Böhmii passim circumferuntur, si non Auctor, præcipuus saltem *interpolator* doctis Viris (r) creditur, siquidem ipsi Böhmicolæ haud diffitentur, multa Magistro suo ab aliis fuisse (s) supposita, & ex Böhmio multis exemplis probari potest, Böhmium suos libellos *Walthero* emendandos expoliendosque *Dresdam*,
ubi

(q) Hæc fusius refert, qui legendus est Auctor *Vitzæ Böhmæ*, qui esse creditur *D. Weisnerus*. Vid. *Er. Franc. Tr.* cit. p. 158.

(r) *Leg. Dn. Holzhausen. Præf. capistrati Rabulæ Böhmio &c.* *Er. Franc.* l. c. p. 220. 221. s. 313. s.

(s) *Conf. Sagitt.* l. c. p. 901.

ubi Elect. Laboratorio Chemico præerat, transmississe. (t) Qui etiam operam suam haud dubie præstitit egregie & pro arbitrio expunxit, quæ minus recte scripta dictaque ipsi videbantur, & ex *Paracelsi, Schwenckfeldii, Rosencrucii, Weigelii*, aliorumque hujus furfuris hominum rivis Böhmi, harum litterarum ignari, hortulos abunde irrigavit, ac de suo addidit, quæ addi necessaria existimabat. Magnum ei cum Böhmi intercessisse litterarum commercium Auctor Vitæ Böhmi. testatur, & cognitum inluper omnibus est, hunc Waltherum XL. *Questiones de Anima* Böhmi solvendas proposuisse, & hunc ad eas peculiari Tractatu respondisse.

XX. Eodem, quo Jac. Böhmi deliria Ecclesiam affligebant, tempore vixit *HILARIUS PRACHIUS*, natus in pago quodam (*Tentschel*) prope *Lignicum* Patre *Michaele* loci Pastore, incomparabilis fanaticorum librorum amator. Sedula horum lectione inescatus de præparando Lapide, quem Philosophicum vulgo dicunt, cujus adipiscendi spem fecerat Böhmius in libris suis, cogitavit, & quo votorum suorum quantumcyus redderetur compos, *montana Hungarica* adiit & in officinis metallicis, quæ *Cremnicæ & Schemnicæ* celebriores sunt, indefesso studio laboravit. Frustrata autem spe *Vratislaviæ* informandis pueris addixit operam suam & omne otium, quod à puerorum institutione supererat, *Scriptis Talmudicis* (quæ VII. magnis Voluminibus distincta dono ei dederat hospes *Christoph. Freywaldus, Jctus & Illustr. & Gen. Dn. de Mal-*

KAB

(t) Vid. Franc. l. c. p. 223. 251.

zan in Militſch quondam Conſil. & Lib. Bar. Militienſis Cancellar.) (u) evolvendis legendisque conſumſit. In tantum etiam in litteratura Ebræa profecit, ut Clariff. in Philologia ſacra Virorum, *B. Geieri, Buxtorſii, Hackſpanii*, aliorum publica promereret elogia, illorumque litterario commercio dignaretur. (x) Vocatus tandem Ao. 1652. ad *Pastoratum Dirſchdorfenſem in Bregenſi Principatu*, ſequenti anno uxorem duxit *Pauli Münzeri, Med. D. & Præct. Vratisl. filiam*. Per integrum decennium provinciæ ſuæ præfuit, publice tamen coram Synedrio Eccleſiaſtico fanaticiſmi accuſatus & convictus de ea decedere coactus fuit. Mirum igitur qui Ao. 1662. ad *Aurimontana Eccleſie* curam invitaretur. Cum vero ipſi non conveniret cum Diacono ſuo, Ao. 1672. ſponte ſe munere abdicavit prætexens memoriæ defectum, revera, ut fur-tivis *Schwenckfeldianorum* conventibus frequentius intereſſe poſſet, & aliquamdiu *Goldberga* ſe continu-it. Jam nunc ſæpius ad eum divertebant ruſtici *Schwenckfeldiani*, & ipſe eos viciffim viſitabat, donec Ao. 1674. in Angliam cum reculis ſuis abiret comite genere ſuo *JOH. GEORG. MAIERNE, Nimetiendi, Scholæ Aurimontanae hætenus Collegæ*; uſus autem aurigis agreſtibus illis hominibus, quos in familiaritatem & conſuetudinem admittere ſolebat. Hic cum univerſa familia *tremementium ſectæ* nomen, operam vero dedit trans-

(u) Quod cum grati animi ſignificatione ipſe deprædicat in *Præf. Tr. R. Jud. Happenini* *תשפד* quem primitus punctis vocalibus adornatum Latina inſuper Verſione & notis doctiſſimis Anno 1662. illuſtratum edidit.

(x) Conf. ead. Præf. ad Lect. & elog. Erud. præfixa.

translationibus, & emendationibus Typographicis aut Oxoniae, aut Cantabrigiae. (y) Inde ad Hapersdorfenses semel iterumque dedit litteras, quos fratres appellat in intercepris nonnullis & in Angliam invitat. Aperte quoque testatur, se quidem aliquam, sed exiguam lucem ex Böhmi scriptis hausisse, nunc vero inter sic dictos Quackeros perfecte illuminatum se nihil magis exoptare, quam Amicorum praesentiam & felicitatem. Obiit ibidem plus minus Ao. 1677.

XXI. Agmen tandem claudat, quem primo loco nominavi *QUIRINUS KUHLMANNUS*, humili & obscuro genere natus Vratislaviae Ao. 1652. d. 10. Jul. (z) Parente (a) *Quirino* ex institutorum tribu & matre *Rosina*, homo fanaticis opinionibus ad delirium usque deditus. Ut primum e pueris excessit, ad ea studia & artes, quibus aetas juvenilis ad humanitatem informari solet, statim se contulit, ac disciplinae curaeque optimorum illius temporis Doctorum *Gymnasii*, quod à *Maria Magdalena* nomen obtinuit, traditus aequales suos industria & alacritate multis modis superavit & ad jucundam *emulationem* non sine Praeceptorum, qui de ingeniis aliquid poterant judicare, voluptate feliciter ac strenue excitavit. Publicam

E inde

(y) Vid. quoque Fr. Lucae Chron. Sil. plen. p. 464.

(z) ut testantur *Diptycha Ecclesiastica*, quibus *Neophyti* inscribuntur.

(a) An ex posteris sit *Leonb. Kuhlmanni*, *Craylsbaimensium* prope *Norimbergam* Pastoris medio superioris seculi, cujus extant *Homile* sacrae Lat. serm. A. 1551. *Norimb.* edita, divinare non possum.

inde Patriæ laudem consecutus, spem maximam omnibus, qui bonas litteras amant, de egregia & nobili à natura hausta indole fecit. Ad magna natum & quodvis audendi capax ingenium mature prodidit, tum laceffendo ad subtiles quæstiones Commilitonum, responsa, tum contradicendo & interpellando, tum defendendo etiam absurdas quandoque & manifeste erroneas sententias, ut nemo majori apparatu tam confidenter de rebus argutis ac difficillimis differere posse existimaretur. Neque tamen animi cum orthodoxia fidei non ubique conspirantis sensa sic occultare potuit, quin istud perquam sagacium narium hominibus facile suboleret, & publicas in se concitaret Præceptorum censuras & reprehensiones. Hos enim nulla non occasione acutis spinosisq; disputationibus exercuit & fatigavit, ut aliquando Rector illis temporibus M. Job. Pechnerus, Vir. Clar. tale de eo vaticinium eventu postea comprobatum publice tulisse dicatur: *aut sis olim magnus eris Theologus, aut magnus Hereticus.*

XXII. Editis variis ingenii & memoriæ speciminibus Ao. 1668. (b) cum luculento ac industrio bonarum artium cultore digno testimonio dimissus Patriæ Scholæ valedixit, & multa doctrina & varia scientia instructus Jenam studiorum causa se contulit. Hic secessus ab hominum strepitu remotissimos quærebat vitæ solitariæ amantissimus, raro in publicum prodibat, nunquam fere amicorum conversationi intererat, speculativo suo ingenio nimium quantum indulgens. Tristes ex eo & difficiles mores melancholicam & depra-

(b) Conf. Luca Fürsten-Krone p. 103.

depra-

millor non

depravatam humorum corporis dispositionem facile arguebant, quam & averfatio *humane* (c) *Societatis* & necessitudinis fastidium abunde testabantur. Cum itaque nec ingenium, nec doctrinam sibi deficere ipse intelligeret, dedit se totum sublimibus contemplationibus, usque profundius, quam par erat, intentus insuperabiles sustinuit tentationes & difficultates, vimque iudicii phantasiæ impetu prostratam corrupit. Quem admodum enim iis ut plurimum accidere solet, qui spretis aliorum consiliis sibi solis sapiunt, & eo ingenio suo penetrare posse credunt, quo pervenire nemo mortalium queat, ut pro sanis veræ sapientiæ doctrinis monstrosa otiosi ingenii sui inventa defendant, & ex pervicacia erroribus quærant patrocinium; ita quoque Kuhlmanno infelicissimo *αυτοιδαντω* (d) contigit, ut omnia intelligendo nihil intelligeret,

E. 2

& no

(c) per integrum fere *quinquennium* Jenæ vixit, & tamen negat B. Sagitt. l. c. p. 902. se unquam hominem vidisse.

(d) ita vero ipse in *Neubegeist. Böhm. Præf. **** iij. wie ich von 18. Jahren (ætat) an diese 5. Jahr über von meinen Jesu beruffen / erleuchtet / unterwiesen und *Anti-Christlicher Lehr-Meister* / nicht sonder manchfältigen *Verdruß* und *Neides-voller Nachrede* / wenig bedorfften / auch viel 100000000. Erfindungen ertunden / können meiner *Erzählungs-Bücher* / derer *Voran-Bothe* (Pro-dromus *quinquennii*) gegenwärtiger *Schrift* vergesellschaftet / nachgeschlagen werden. Conf. præterea Cap. *XL. XII.* ubi magnifice nugatur, se *veram sapientiam*, quæ superioribus *Facultatibus* hædenus nil nisi *Vanitas* fuisset, ex *scriptura, Natura* & *Homine* cognovisse.

& novas animo conciperet hæreses, quas occultare magis, (e) quam dispergere hic loci voluit. Et quamquam *disputationibus* (f) suis paradoxis plerisque & *acutis* magnum suspicionis argumentum doctis viris præberet, excusarunt tamen hoc tempore juvenilem ejus impetum & curiositatem Professores, nec ea propter fuit reprehensus.

XXIII. *Museum*, quod commodo loco ad *Austrum* situm erat, *charta variis distincta coloribus* & *optime polita* (*Türkisch Pappier* vocamus) circum circa ornatum, officinam deliriorum suorum habuit. Quam enim *Solis radii ex natura in corpus exacte politum incidentes fulguris instar fortius reflecterent, eo splendore celestes sibi obtingere illuminationes intima perceptione sensibiles, mentemq. suam æternæ lucis radiis collustrari, dulci persuasione deceptus credidit eodem fere modo, quo Jac. Böhmus ex diuturno & fixo Centripetale stannæ aspectu se illuminatum fuisse* (g) commemorat. Quæ perveria opinio totum ejus animum adeo occupavit, ut nec ulli alii objecto nec operationi alii vacaret, sed his contemplationibus unice intentus Visiones, quas sola sibi phantasia fingebat, & ipsi ceu veras obtrudebat, animo suo volveret, gestibus exprimeret, & sermone ac oratione declararet. Mira inde de lumine narrat, quæ

(e) Clam Schvvenckfeldianismum Jenæ professus dicitur Dn. Colberg. l. c. p. 323.

(f) Vid. Lucae l. c.

(g) in Præf. Comment. in Genes. Conf. Rev. Min. Tripol. Apol. Part. I. p. 98. D. Calov. Anti-Böhm. p. 119. Pfeiff. Anti-Enth. p. 255. & Auctor. Vitæ Böhm. §. II.

quæ vix absque hujus rei cognitione intelligi possunt. Videamus bellas *representaciones*, quæ vigilantibus obtigerunt: Je mehr ich in meinem Vorsehe fortsahte/ je mehrern Widersatz empfand ich/ daß auch die 5. Lichts Welt/ mit deren Licht ich umleuchtet/ in ihrem Lichte sich entlichtete / oder lichtschattete / wenn ich fortfuhr/ und in ihrem Lichte lichtere Lichte belichtete/ 2c. quibus verbis quid ineptius aut stultius excogitari possit, vix equidem video. Somnium certe i. e. cerebri male dispositi figmentum narrat, & ipse nescit, quid dicat, quando refert (h), quod inter innumeras Visiones aliquando uno momento, ipsum, in quo egisset, Museum à corporeis suis oculis disparuisset, & per aliquot temporis spatia plures quam mille milliones cum mille lucis generationibus contemplatus eoque temporis articulo cum Paulo in Paradisum raptus à præparata præparata audivisset, quæ à nemine mortalium edisseri verbis possent. Quorum quidem omnium naturalem causam & rationem fuisse non est cur quis dubitet; quid enim phantasia hominis imprimis vitio affecta in his rebus efficere queat, non mirabile tantum, sed pene incredibile est. (i) Hoc sane casu luminis fortioris idea Spiritibus forti imaginatione impressa & sensibus internis oblata, ac phantasia memoriæq; communicata fuit, quæ per continuam & defixam in Visionibus illis intime cognoscendis attentionem tam varias cœlestis lucis genera-

E 3

(h) in Böhm. Redivi Præf. *** v. a. Leg. quoque Rev. Min. Trip. l. c. & Part. II. p. 132. Pfeiff. l. c. p. 271. Calov. l. c. p. 37.

(i) Exempla suppeditarunt non ita pridem Magnif. Dn. D. Löscherus Diss. de Vision. §. XV. seqq. & Er. Francis. l. c. pag. 82. seqq.

nerationes imbibit, ut Kuhlmannus sibi totus persua-
 deret, mentis suæ caligantis tenebras cœlesti irradia-
 tione discuti, & sibi diviniore lucis radios immitti,
 cum tamen solis stricturis manifeste delusus conge-
 nitum intellectus lumen errore suo magis obfuscaret.
 Atque hanc obsurdam imaginationem menti tam
 firmiter inusserat *melancholia*, quæ jam ad morbi na-
 turam accesserat, ut nulla rationis evidentia in con-
 trarium eam delere posset aut evellere, quin crede-
 ret, se videre ea & percipere quoq; internis sensibus,
 quæ revera nec videbat, nec sentiebat. Præstat splen-
 didas ejus nugas adhuc semel audire. (k) Ich kenne
 einen Menschen/ und Gott weiß/ daß dessen Zeugniß
 wahrhaftig sey. Dieser ist allbereit fast bey 5. Jahren
 von seinen Gott also beglückseliget/ daß ein Engel
 Gottes in einem sichtbahren sehr klaren und
 stets bewegenden Circel-Lichte um ihn gewesen/
 und allenthalben/ er gehe oder stehe/ mit seiner Ge-
 genwart gewaltsam gestärket. Er siehet mit seinen
 Vernunft-Augen nicht bloß in die Zeit/ sondern
 durch die Ewigkeit in die Unewigkeit/ und erfähret
 alles sichtbarlich/ was der hocheleuchtete Böhne
 durch dieses Geistes Antreibung aufgezeichnet. Dazu
 ist ihm von dem HErrn/ wiewohl er der unwürdigste
 unter allen Menschen/ so große Gnade wiederfahren/
 daß er mit seinen Gemüths-Augen die 5. Licht-
 Welt anblicket/ und sind nun eben 3. Monath ver-
 flossen/ seyt ihn der HErr stetswährend solchen
 Anschauens gewürdiget/ ob schon einmahl klä-

rer
 (k) in B. R. Cap. XXII. p. 389. s. Conf. etiam D, Pfeiff. l. c.
 p. 270. s.

rer/ als das andere. Seine Zunge ist viel zu schwach/
 die wunderbahren Licht-Geburthen zu erzehlen/
 und wiewohl er etwas mit seinem Verstande errei-
 chet/ mag ers doch nicht mit feinen Worten ausdrü-
 cken. Tausend mahl tausend umschliessen ihn,
 oftmahls/ und dringet die unaussprechliche,
 Klarheit auch in die Leibes-Augen/ welche es,
 noch zur Zeit nicht können ertragen. Die wun-
 derlichst- und allerschönsten Bildungen in un-
 gesehenen Farben verändern sich immerfort / und
 möchte verglichen werden der grossen Welt-Kugel/
 wenn solche von den alleredelst- durchscheinenden
 Steinen/ den Jerubin/ Schmaragd / Delfin/
 Onyr/ Saphir/ Diamans/ Jaspis/ Syacinth/
 Amethyst/ Amarill/ Sardis/ Carfunkel/ Opal/
 Türckis und dergleichen zusammen gesteckt/
 bestünde. Wenn es aus dem heilig lichten Tri-
 angel das allerlichteste Licht/ vor dem das Er-
 den Licht ein Unlicht/ plötzlich empfänget/ Ach!
 welche Überleuchtung erleuchtet alles / &c. Hebescit
 sane mentis acies Kuhlmanni ad hanc lucem & ne-
 scit pulcherimas naturalis luminis modificationes.
 Vana vero Angelici colloquii opinione turgidus fa-
 bulas comminiscitur & fraude fortassis Satanæ, qui
 se in Angelum lucis sæpius transformare solet, (1)
 circumventus divinas jactat revelationes. Plura hu-
 jus generis ex eo adscribi possent, sed video mihi
 plura adhuc dicenda restare.

XXIV. Animo ad fanaticismum bene præparato
 ex Academia Jenensi in *Belgium* profectus, sui ingenii
 homi-

(1) Vid. Diss. laud. §. V, VI, VII, sq.

homines ubique invenit ac compellavit, qui miserum juvenem perverſis opinionibus jam immerſum, ementitis inſuper prophetiis in errore ſuo confirmarunt. Dedit autem hic operam libris legendis & ſcribendis, primumque in lucem publicam Ao. 1674. Lugduni Batav. emiſit *Prodromum quinquenni admirabilis*, in quo orbi litterato vel ſexcenta nova in re litteraria inventa & arcana proponit, quæ è longe accuratior, quam vel Lulliana vel Kircheriana methodo ac divinitus inſpirata profluxiſſe venditat. Promittit nempe *ſub titulis proſus prodigioſis*, ut Kircherus (m) judicat, *Artes Magnas eloquentiæ ſolutæ & ligatæ, ſciendi, ſcribendi, linguas diſcendi, commentandi, Critices, Adagiorum, Apophthegmaticam, Tragicam, Comicam, Poëticam, it. Historiam univerſalem & ſpecialem Hominis, Bibliothecam Bibliothecarum, Artem magnam Antiquitatis; porro Clavem Æternitatis, Æviternitatis, Temporis; Tract. de Homine Microcoſmo, de Homine Deo Homine Diabolo, Reſurrectione è natura demonſtrata, de illuſtribus ſeculi bujus Centum viris & innumera alia, quæ videri poſſunt apud B. Morboſum. (n)* Qui addit: (o) an crediderit aliquis, unum hominem & juvenem quidem, tot laboribus parem, ſi cetera omnia ſibi ſatis conſtarent. Quæ res etiam commovit *Atb. Kircherum*, ut in *Epift. (p)* eum vocaret *Virum Excellentiffimum πάνσοφον* & non ſine ſale & riſu ſcriberet: magna fane

(m) in *Epift. p. 38. Vid. D. Galov. Anti-Böhm. Præf.*

(n) in *Polyh. P. I. p. 357. p. 332.*

(o) p. 361.

(p) l. c. ap. *D. Galov. Elogium*, quo in effigie ab *Andr. Lippio* edita celebratur, vid. ap. *Hen. Witte Part. II. Diar. Biogr. pag. 168.*

pi. III. IV. V. U. bual. R. Q. b. V. (1)

sane ἀπίστα καὶ ἀνεκφώνητα promittis, quæ uti *supra omnem*
humani ingenii captum longe constituta sunt, ita ea
 quoque à nemine huc usque non dicam tentata, sed
 ne cogitata quidem fuisse audacter affirmo. Atque
 adeo aliud mihi suspicari non liceat, nisi talem Te di-
 vino munere *Scientiam* adeptum esse, qualem sacra
 pagina de *Protoplasto & Salomone* testatur, explico *Ada-*
miam, Salmonicam, verbo, infusam, nulli mortalium nisi
tibi soli notam, ceteris inexplicabilem scientiam. Quod
 non crederem, nisi tu ipse rei veritatem fatereris &c.
 Multa tamen sunt illic, quæ etiam ingenio sibi relicto
 præstari possunt, quæ vero veluti in speculo quodam
 Veritatum æternarum simplici contuitu sine discursu,
 vel Angelico more se contemplari ille gloriatur. Scri-
 pserat antea *duas epistolas ad Ath. Kircherum, unam de arte*
combinatoria, alteram de mirabilibus suis inventis,
 quæ litteræ cum responsoriis Kircheri simul editæ
 sunt Lugd. Bat. Accusat in eis Kircheri artes magnas
 imperfectionis & magnum Virum ejusque Scripta
 acerbe sugillat atque perstringit, (q) ubique rerum
 suarum & τῆς πανσοφίας ἕρπυδιον δεδομένως mirificus præ-
 co. Promisit autem ista omnia tantum & nihil præ-
 stitit. Præter titulos enim nil vidimus, qui quidem
 magnam ingenii ejus capacitatem (r) arguunt & satis

F

(q) vid. Morhof. l. c. p. 359.
 (r) ut adeo verum sit, quod *Aristoteles* alicubi dicit, *omnes inge-*
niosos melancholicos esse. Et fuit *Kuhlmannus* utique εὐφρανσι-
 ωτατος, ac ex naturali hoc ἐνθουσιασμῶ summa felicitate & ele-
 gantia *carmina* fudit, quorum cum laude meminit B. Sagitt. l. c.
 p. 903. nec non Er. Francisci p. 91. Pari felicitate *Psalms Davidis*
 ad numeros coëgit, quos vidit & laudat idem Franc. l. c. Scripta
 ejus reliqua recenset modo laudatus Witte,

ostendunt, illum omni litterarum genere non mediocriter fuisse imbutum, sed an eventus promissis respondere potuisset, cum laudato Morhofio (s) valde ambigo. Ipse sane Kuhlmannus causam, *cur promissis non steterit*, innuere videtur in Prodrum. (t) nec ne illo, inquit, perficiendo opere desperassem *tanta iudicii acrimonia à DEO instructus*, nisi omnipotens consummatione Seculi laborem absumeret. Quæ verba simul *arrogantiam* hominis inanem aperire existimem, quam tunc maxime prodit, quando *nullam ignorare se linguam, etiamsi nullam didicerit*, prædicat, *sed omnes in universo per solam divinam illuminationem ac beneficio lingue Böhmiæ* (quam universalem, naturalem & artificialem vocat) *se intelligere affirmat.* (u) Quin-
“imo huic artificio tantum tribuisse dicitur, ut *Constantinopolin profectus expetierit* & obtinuerit etiam ad
“Imperatorem aditum, sed à loquela sive Arabica,
“sive Turcica, quam mirabiliter sibi obventuram
“nimia fiducia crediderat, destitutus, multis plagis
“affectus temeritatis pœnam dedit. (x)

XXV. Hactenus impii erroris conspiratio in obscuro quasi recessu delituerat, nunc demum in apri-
cum prorupit. Frequenti enim librorum fanatico-
rum lectione fasciatus se totam *Enthusiasmo tradidit*
horrendis conviciis omnem Nostratium Theologiam
& Phi-

(s) l. c. p. 361.

(t) ap. Morhof. p. 358.

(u) Vid. Böhm. Red. Præf. & Cap. XII. it. Epist. Leidensens,
nec non Er. Franc. p. 88.

(x) ut refert. B. Sagitt. 309. l. c. not. (a)

& Philosophiam proscindens. Accedebant inepte pessimorum hominum pollicitationes & fraudes, quibus animum Kuhlmanni facile occupabant, ut quod ausus fuerat Rothius, ipse post eum moliretur, nec tamen consequeretur Kuhlmannus. Credebat enim stolidissimus homo, se res miras ac supra humane nature vires editurum esse, eaque omnia, quæ per mente captum Rothium non potuissent absolvi, per ipsum, Böhmi vaticinio ad id delectum, feliciter expediri debere. (y) Fuit autem Job. Rothius (z) Amstel. Fanaticus eadem tempestate famosus, qui magno ardore annunciavit quintum Monarchiam, & Latinam imprimi curavit Epistolam, qua Reges Europæos admonuit, ut agnō depositos fasces deferrent & Jesum Regem unicum profiterentur. Sex etiam libris complexus est Prophetiam suam, in quibus quintam suam Monarchiam seu regnum Chiliasiticum (a) Ao. 1674. inchoanturum iri probare nit-

F 2

teban

(y) Leg. Kuhlmann. B. R. Præf. *** iij b. & Cap. I. Franc. loc. cit. pag. 89.

(z) Vid. B. D. Kortholt. H. E. Sec. XVII. §. 18. D. Pfeiff. Anti-Enth. Cap. IV. p. 268.

(a) Leg. ipse Rothius Ep. X. ad Kuhlmann p. 264. b. Dieses 1674. Jahr ist das erste Jahr dieser güldenen Zeit/ und 3. Jahr nach diesem Jahre als im 77sten wird man den grossen Babel-Fall sehen/ worinnen das Reich seinen Anfang nimbt/ in Glorie und Herrlichkeit/ nach dem viel Feinde sind erwürget, it. ej. Prophetien p. 40. Nieuve Hemmel. p. 66. 67. & Conf. Pfeiff. l. c. p. 269. Consentit Kuhlmann. Cap. XVI. B. R. p. 154. Das Geheimniß der JEsus Monarchie oder Reichs Gottes wird wieder vollendet um 7. und 10. Uhr 1674. & 1677. und wird seyn darnach eine Hütte Gottes bey den Menschen. Lex. D. Pfeiff. l. c. pag. 271. & Anti-Chil. p. 66.

tebatur. Imo vexillum pro novo suo Rege Chiliaftico
 jam adornaverat, quod affervare hodiernum dicitur
Curia Amftelodamensi. Hujus Rothii litteræ quam-
 plurrimæ ad Kulmannum extant, quibus eum de suo
 & Böhmi vaticiniis plene instituit ac confirmavit. (b)
 Qui etiam, ut erat homo ambitiosus amababili infania
 ductus sibi perfvaderi passus est, se à DEO destinatum,
 & per 21. Prophetias inprimis Cotteri gentilis denomi-
 natum esse, ut opprimeret & deleret Reges impios, Ju-
 dæos autem dissipatos, palabundos & cœli solique
 sui extorres vagantes per orbem, ut Tertulliani (c)
 verbo loquar, colligeret, ac X. reliquas tribus Israë-
 lis ab Assyriorum Regibus quondam abductas & in
 centro terræ absconditas, ad gentem suam, sedemq;
 patriam postliminio reduceret, atque regnum Ba-
 belis destrueret, & quintam diuque exoptatam Mo-
 narchiam erigeret. (d) Qua de causa certo jam
 immi-

(b) Vid. Rev. Min. Trip. Apol. l. c. p. 98. cui Kuhlmannus au-
 dit der von dem neuen Holländ. Propheten Joh. Rothen jäm-
 merlich bezauberte und Erbarmungs-würdige Schlesische Zünge-
 Ang. Et Conf. ipse Kuhlmann. B. R. Cap. XII. qui agit de Rothii Vita,
 vaticiniis, libris &c. ex quo multa refert B. Calov. in Anti-Böhms,
 p. 40. f.

(c) In Apol. Cap. XVI.

(d) Quam vocat die göldene Rosen und Lillen Zeit oder glor-
 würdigste JEsus Monarchie in B. R. Cap XV. p. 117. it. Präf JEs-
 sus Christus der König aller Könige und Herr aller Herren köm-
 met mit seiner versprochenen Lillen und Rose zur Wiederbrin-
 gung des verlohrenen Adamischen Erden Paradies-Leben/ daß
 wir mit Ihm die verheischene 1000 Jahre regieren als Priester
 Gottes zum Vorschmack der ewigen Herrlichkeit! Vid. quoque
 Calov.

“imminere iudicium extremum, quo mundana re-
“gna destrui deberent, quam primum lux in septen-
“trione orta fuerit, rediturum item cum Enochio,
“Mose & Elia, Noachum atque universalem Judæo-
“rum, Turcarum reliquarumque gentium omnium
“superstitiosarum & infidelium ad Christum conver-
“sionem instare (e) constanter credidit. Imo eo de-
mentia devenit, ut scribere non erubesceret, se ex
uxore sua, quam Mariam Anglicanam vocabat, filium
suscepturum, qui multis miraculis divina virtute edi-
tis sanctam hanc, quam sominabat, Monarchiam es-
set instauraturus. (f) Nec intra hos terminos stetit
iste error, sed latius divagatus in (g) *Moscua*, quo tan-
dem abiit, libellos inter suos, ast clanculum, dissemi-
navit, in quibus se, quod omnium absurdissimum est,

F 3

nedum

Calov. l. c. p. 20. 21. f. B. Morhof. in coll. MSCT. Hist. Nat. Cap. II. de Phys. Mos. ap. Dn. Er. Franc. l. c. p. 431. existimat eum in hos crassos & gravissimos errores inductum esse, quod cum juven-
tute adhuc esset, nec haberet maturum de rebus iudicium, scienti-
am autem variam & non contemnendam, *ex fastu aliquo* istas
opinionum communium hominum iudicio adversas defenden-
das sibi sumserit. Vid. quoque p. 89. 120. f.

(e) Ib. Cap. XV. XVI. f. Franc. l. c. p. 89. 427. Calov. l. c. p. 38.
f Pfeiff. Anti-Chil. p. 65. f.

(f) Quæ & plura alia legi possunt in Epist. Londin. IX. quæ
edita est Anno 1679. 12. Roterod. in qua multa habentur Prophe-
tica de ultimis temporibus. it. Epist. Theosoph. Leidens. 1675.
Gröningæ emissæ, & B. Francisci p. 92.

(g) Vid. Plur. Rev. Dn. Benthemii *Holland. Kirchen- und
Schulen-Staat*, Part. II. p. 345.

nedum blasphemum, pro filio DEI filii (h) vendita-
vit, qui missus in mundum sit ad erigendum re-
gnum Chiliaasticum; uxorem etiam suam expresso,
nomine in fronte libri radiis solis amictam duode-
cim stellarum corona ornatam & Lunam pedibus,
calcantem quasi Reginam novarum Hierosolyma-
rum impie depingi fecit. Quæ ipsi etiam fuerunt,
exitio, ut infra dicendi locus erit.

XXVI. His & ejusmodi pluribus deliriis refertus
est liber ejus, cujus integram rubricam, quam *Calo-
vitus* (i) speciosam, gloriabundam & vere phantasticam
vocat, hic inserere non gravabor, quoniam rarus ad-
modum est, & semel tantum oculis meis usurpatus:

Quirin Kublinanns

Neubegeisterter Böhlm/ begreiffend 150. Weis-
sagungen mit der Vten Monarchie/ oder dem JE-
sus-Reiche des Holländ. Propheten Johann Ro-
thens/ übereinstimmend/ und mehr als 10000000000.
Theosophische Fragen/ allen Theologen und Ge-
lehrten zur Beantwortung fürgeleget/ wiewohl nicht
eine einzige ihnen zu beantworten/ wo sie heutige
Schul-Manier/ sonder Gottes Geist/ folgen. Da-
rinnen zugleich der so lange verborgene Lutherische
Anti-Christ abgebildet wird/ zum allgemeinen besten
der

(h) Quo horrendo crimine ad omnem ætatem duraturo se
obstrinxerunt David, Georgius, Es. Sciefelius, Ez. Meth, de quibus
Vid. D. Pfeiff. Anti-Chil. Præf. it. p. 26. §2. 61. 125.

(i) In Præf. Anti-Böhm.

der höchst-verwirrten Christenheit/ in einem freu r d-
lich sanften und eyffrigfeurigen Liebes-Geiste aus-
gefertiget an des Lutherthums Könige/ Churfürsten/
Pringen und Herren/ wie auch alle Hohe Schulen
und Kirchen-Gemeinen Europens. zu Leyden Ao.
1674. (k) Prolixus est in laudibus Jac. Böhmi, (l) quem
præ ceteris fanaticis in deliciis, quemque semper in
manibus & ore habuit. Hunc ubique Suum appellat,
& ceu sanctum divinumque hominem, & à Deo actum
ac *angelum* (m) *cum eterno Evangelio per cœlum volantem*
tantum non in omnibus paginis commendat. Occu-
patur præterea præconiis & elogiis *Job. Rothii* (n) ac
vaticiniis hujus (o) aliorumque Prophetarum (p) hor-
rendis

(k) Sphalma Typographicum est in Op. B. bl. Germ. D. D. Calov.
T. c. ubi pro. An. 1644. legi debet 1674. Promisit insuper duas hu-
jus Böhmi. Red. *partes*, quæ tamen cum reliquis ejus promissis
in fumum abierunt. Vid. Dn. Colberg. l. c. p. 325.

(l) Leg. speciatim Cap. VI. usque ad X. inclus. p. 70. seqq. ubi
Vitam & Scripta ejus, quæ pro divinis & cœlitus inspiratis omni-
no habet, prolixè recenset. Propterea à B. Pfeiff. Anti-Chil. p. 38.
vocatur Jac. Böhemus *Waffenträger*. Tanti autem fecit Böhmi-
um, ut defendendi ejus causa reprehensorias litteras ad Dn. Er.
Francisci, quod Böhmius refutasset, scripserit, quarum meminit
ipse Franc. l. c. p. 90.

(m) Cap. XVI. Fabulam autem *de examine Jac. Böhmi coram*
Proto Synedrio Ecclesiastico Dresd. à Kuhlmanno Cap. VI. p. 42. 43.
confictam solide refutarunt B. Calov. Anti-Böhmi. Præf. d. Er.
Francisci l. c. p. 200. seqq.

(n) Cap. XIII. p. 97. f.

(o) Cap. XVI. p. 220. 234.

(p) Cap. XIV. p. 109. f. *Job. Corn. Hasevenii* testimonium de
Joh. Rothio Zachariæ filio & Regis futuri Chiliaffici præcursore
refert.

rendis denique *calumniis*, quibus orthodoxam Ecclesiam onerat, absolvitur. (q) Nec quidquam temere prætermisit, quod divinæ Veritatis hostium ludibrio & contemptui exponendæ facere posset. (r) Appendicis loco è decem prioribus Geneseos capitibus plus quam *decies centena millia questionum proponit*, ad quas ut respondeant, aut non more Scholastico, Theologos nostrates graviter (s) & serio obtestatur. Cujus autem sint sententiæ, quilibet facile ariolari poterit *Mysteria Böhmiæ* maximam partem continent, illiusque librorum lectionem haud superficialiam sapiunt. (t) **XXVII.**

refert. Cap. XV. XVI. p. 117. l. continent 150. Prophetias Böhmi, Rosi, aliorum.

(q) Quo scriptionis genere nimis cheu! à fanaticis à multis jam annis pugnatum est, & hodie pugnari solet, ab iis qui malam causam habent.

(r) Conf. speciatim Præf. & Cap. I. seqq. XVII. XVIII.

(s) Cap. XX. p. 289. Verflucht sey derjenige Schrift-Doctor im Nahmen des H. Eren Zebaoth/der sich erkühnet/einen Doctor des ewigen Evangeliums sich weiter zunennen/dasselbe auch zu beurtheilen und nachgesetzte Fragen nicht verstehet: Et in Præf. Ded. ad Reges & Princip. Böhme giebet euch in die Hand 1000. Fragen/das Eure Kön. Majest. selbstn erfahren/wie schlecht es mit den Hohen-Schulen beschaffen/weil ich euch versichere in Kraft meiner Erkändtniß/das sie keine einzige Frage aus diesen 1000. Fragen euch werden recht erklähren/sondern nur mit Gutdüncken/Meinungen/Autor-Anziehungen/ungewissen Muthmassungen/streiten und zanken darauff antworten, Vid. Carolv. l. c. p. 63.

(t) Id, quo fiat manifestius, quasdam huc afferre cum Böhmi locis non pigrabor. Qv. 1. was ist die Unewigkeit/welche der Ewigkeit anfängl. Anfang und unendliches Ende beschleust? Qv. 2. oder war die Ewigkeit vor Gott/oder Gott vor der Ewigkeit/oder zugleich

XXVII. Quam acerba autem convicia in summos
Ecclesiæ Orthodoxæ Theologos, præ ceteris Chemni-
cium, Gerbardum, Musæum, Calovium, Scherzerum p.m. im-

G

puden-

zugleich mit Gott? Paria leges ap. Böhm. in Aur. c. 21. §. 13. Qv.
7. was war/als weder Gutes noch Böses war? Vid. Böhm. P. II.
Menschw. J. C. c. 1. §. 9. Qv. 8. Fahn das Gute aus dem Bösen/oder
der das Böse aus dem Guten? Posterius affirmat Böhm. Aur. c. 8.
§. 15. 6. 3fach Leben c. 7. §. 43. 44. 6. Punct. c. 5. §. 31. c. 6. 2. 3. Myst.
M. c. 29. §. 7. 8. 3. Princ. c. 2. signat. c. 6. §. 11. Qv. 14. was was-
ren die Heil. Engelle sie waren? V. Böhm. Auror. c. 16. §. 14.
c. 4. §. 26. c. 8 §. 1. c. 6. §. 11. 12. Qv. 117. 118. 119. Wie schuff
Gott Adam ein Männlein und Fräulein und segnet sie/und A-
dam war ja allein? was war in Adam das Männlein und das
Fräulein/ wie war das Männlein und Fräulein vereiniget in A-
dam? Hæc ex Paracello definit Böhm. in 3. Princ. c. 11. §. 23. M.
M. c. 18. §. 2. c. 19. §. 15. Unadenw. c. 6. §. 33. 8. Seel. Fr. §. 6. 36.
fr. §. 5. Apol. 1. wieder Fieschen §. 603. Qv. 132. 133. wie war die
Speise in Adam verzehret/da er weder Darmer/noch dergleichen
Glieder hatte/sondern ein angemenschter Engel war? oder mei-
nen die Schriffstlinge/das Adam das Bildniß Gottes hatte und
in ihiger Thierischen Blöße war? Leg. Böhm. Aur. c. 2. §. 33. c.
6. §. 3. 3. Princ. Ess. Div. c. 10. §. 6. 7. M. M. c. 18. §. 33. & Paracell.
lib. Azoth. p. 312. & talium ineptiarum nullus finis est. Risum cer-
te movent, quando qv. 11. Was ist der Grund im Ungrunde
oder der Ungrund im Grunde? Qv. 12. was ist das Wesen in Un-
wesen &c. Qv. 25. Warum scheinen die Sterne bey Nacht/ und
nicht bey Tage? Qv. 76. Weil Gott die 2. Lichter an die Him-
mels-Feste setzte/so sind sie ja unbeweglich? Qv. 177. Bekam A-
dam eine lebendige Seele? So müssen ja todte Seelen auch
zum Unterschied seyn? Qv. 128. was für Unterschied ist zwischen
der Engel und Adams Seele? &c. reliquæ tam absurda sunt
& commentitiæ, ut supervacaneum sit iis commemorandis im-
morari diutius. Unum saltem ex Præfat. huc opponam, unde,
quid

pudenter conjiciat Kuhlmannus, (u) quam *impie libros Ecclesie nostrae Symbolicos*, (x) *Sanctum Ministerium & omnia* (y) fere sugillet, hic pluribus dicere non vacat.

quid de reliquis sentiendum sit, judicium fieri haud difficulter potest. Subsignat eam his verbis: gegeben zu Leyden (in König Davids Stadt/ Pl. XXXIX, 18.) ex quibus corruptum hominis delirantis judicium facile cognoscitur, ut & ex *ridiculis loquendi formulis* passim obviis v. g. Frankreichs Lilge/ so herrlich sie anfangs belilget schien/ so starck ward sie von dem Monden Ruch enthilget/ und enthilget sich durch gerechte Gottes Rache je mehr und mehr &c. Diß ist die Zeit/ darinnen die Welt sich selber begräbet und mit ihrem Grabe zu Grabe gehet. Ist wird die Gnaden-Pforte eröffnet/ alle Riegel entriegelt/ die Schösser entschlossen/ die Thüren enthüret/ und unsers Emanuels Gleichnisse entgleichnisset. it. Die Lutheraner haben den Anti-Christ ent-antiChristet. Gott entneze sie aus des Teufels Netzen. Alle Secten sollen bald entseckt werden. it. Die 7. Zeit ist da/ alle Siegel werden entsiegelt/ alle Geheimnisse entgeheimnisset/ alle Wunder entwundert. Der Anti-Christenthums Winter hat sich ausgewintert/ der Christenthums Frühling befrühlinget sich schon &c. Vid. quoque supra §. XXIII. nostrae Dissert.

(u) Nemo certe in Theologos dixit vehementius unquam, nemo scripsit acerbius, in quorum tamen Vita & doctrina nullum reperire erratum aut scelus aliud potest, quam quod Scripturae Sacrae auctoritatem sanctam rectamque conservare malint, quam fanaticis ejus deliriis favere. Supervacuum autem est nunc ejus insectationes atrocissimas commemorare.

(x) Conf. praeter Kuhlmannum potest Er. Francisci p. 233. l. c.

(y) *Academias ceu Babelicas & latronum habitacula* exagitat: Eure Schulen und hohe Schulen/eure Kirchen und Rathhäuser sind zu Mörder-Gruben worden. Vid. Calov. Anti-Böhm. p. 96. seqq. *Honores & Gradus Academicos in Academiis publica auctoritate*

tate

cat. Legatur cui facultas est, Præfatio Böhm. Rediv.
& Cap. I. 199. XVII. XVIII. ubi non modo Protestan-
tium Principes ad amplectendum suum Evangelium
invitat, sed ad id ipsum faciendum Theologos no-
strates quoque admonet, proposita, quamcunque ve-
lint eligere, *maledictionis & benedictionis sententia.* (2)

G 2

In

tate & Imperatoria bene meritis loco præmii collatos damnat &
sublatos cupit, eosque *Anti Christianos, Diabolicos, maledictos &
& Papismo oriundos* vocat in Ep. ad D. Müller, Vid. Calov. l. c.
p. 98. & in Præf. ad Reg. Duc. Ward Luther nicht wieder
das Jesus Geboth zum Doctor der Heil. Schrift nach Anti-
Christlichen Gebrauch gemacht / warum behielt er denn diesen
Anti Christ. Teufflischen Titul von Pabsthum? Ach welcher
schon mit seinen Anti-Christ. Doctor-Nahmen der verhoch-
teutschten H. Schrift solches Anti-Christliche Schand-Brand-
mahl an die Stirne gebrennet / was wird er nicht anders an-
gebrennet haben? &c. Calov. l. c. p. 100. Imo *nomini Lutberi
adeo infestus est, ut eodem loco scribere non vereatur:* So
habet ihr gleichfalls die Christen Benennung von euren Chris-
tus weggeworffen / den Lutheraner Nahmen von ihren Luther
mit unerträgl. Leichtsinngigkeit angenommen. Seyd ihr Chris-
ten / auf Christus Nahmen getaufft / durch Christus Creutz
erlöset / mit Christus Gnade gesalbet / was habt ihr denn mit
Luthern zu schaffen / daß ihr euch von Luthern mit der Luthes-
vaner Nahmen tauffen lasset / als durch Luthers Lehre vom
Pabsthum Erlösete und mit Luthers Glauben Gesalbet? Bes-
sisset ihr das ewige Evangelium / was bedeut das Augspurgis-
sche Bekänntniß / darinnen das ewige Evangelium unbekandt &c.
Leg. Calov. l. c. Hinc multa garrit de *Evangelio Grammatico, Bi-
bliis Grammaticis rixis Academicis Anti-Christianis &c.* quæ vide-
ri possunt ap. D. Calov. l. c. p. 96. 199.

(2) In calce Præf. B. R. Ich ruffe heute über euch zu Zeugen
Himmel und Erden / daß ich euch frey zu dem ewigen Evangelio
ruffe /

In ipsum B. Lutherum hunc in modum de bacchari non erubescit. (a) Luther enfferte wieder den Pabstlichen Baal wie Jehu/ und dieses war hoch zu erheben; Er ließ aber nicht vom Pabst-Greuel hernach/ wie Jehu von Jerobeams/ und dieses war hoch zu schelten. Er vergnügte sich an der Schrift außern Schaaalen/den innern Kern verlohrt er/und erklärete in der Schrift/ was er nicht zu erklären vermochte/ dadurch er ein neuer Anti-Christ in Schaafe-Wolle ward. Laudat alibi (b) Lutherum, Luther habe aus der Heil. Schrift das ewige Evangelium/ das im Pabstthum verlohren/wieder gesucht und gefunden/ & mox alio (c) loco negat, Lutherum esse

ruffe/ daß ihr das Anti-Christen Evangelium aus euren Gränzen solt auszrotten und euch zu den Pracht-Einzuge des ankommenden Monarchen bereiten &c. Ich lege euch für Segen und Gluch &c. Ich ermahne euch eure Länder Heil wohl in acht zu nehmen/ und euren Bischöffen und Geistlichen zu gebieten/ entweder das ewige Evangelium euch darzustellen/oder ihren Luther-Baal auszurotten. Ich verkündige euch hergegen den allergrausamsten Gluch über eure Länder/ wo ihr sie nicht reiniget von dem Anti-Christenthume/ ehe das Zorn-Feuer alles überfeuret/so müßet ihr erbärmlich umkommen/ und sehet/ es ist kein Retter da!

(a) Praef. **bv.

(b) Ib. not. *

(c) **bv. W. Luther widerstund den Pabstlichen Greueln durch Gottes Krafft/mit solcher Tapferkeit/daß ein ungläublicher Riß ins Pabstthum geschehen/ und ließ sich ansehen/ als wenn der Engel mit dem ewigen Evangelio kommen wäre/ wie wohl es weit gefehlet &c. It. Die Lutheraner haben doch das ewige

esse Angelum cum æterno Evangelio diu expectatum. En apertam hominis male sani contradictionem! Quando autem dicit: (d) Anti-Christen suchen allezeit noch den Anti-Christ/und mit ihren vielen Suchen fehlen sie des Anti-Christis/weil sie in sich selber den Anti-Christ zu suchen vergessen: idem certe Kuhlmanno cum novatoribus omnibus contigisse puto, dum *Anti-Christum Lutheranorum* (e) tam anxie quæreret. Eodem modo ipsi facilis concedo, *Lutheranam fidei professionem cum Böhmi assertis haud convenire*, (f) liquidem ejus & Magistri sui doctrina fanatica est, & humani ingenii commentum; Lutheri vero sancta & sana, ac iplis æternis divinius Scripturæ litteris fundata Veritas. Multo absfordiora sunt, quæ lymphatus homo scribit: (g) Wer mag mit Seuffzen bezeuffzen die erschreckliche Abgötterey/welche die Lutherische Schrift-Doctores mit der Heil. Schrift treiben? Sie machen aus dem Heil. Paulus und andern Aposteln noch ärgere Abgötter/ als die Pabstler/ indem sie ihre Worte für

G 3

GDz

ewige Evangelium nicht/ sondern dencken nur/ daß sie es haben/ und werden darinnen betrogen.

(d) Ib. *

(e) Ita autem in Ep. ad Moll. Ich habe von Lutherischen Theolog. Anti-Christ den Anfang gemacht/ und werde alsdenn den Pabstischen und Calvinischen abschildern. Nichts minder der hohen Schulen aller Religionen/ihren Juristischen/Medicin. Philosoph. Philologischen Anti-Christ/ auf den keiner nicht gedacht/weisen. Conf. Calov. l. c. p. 99.

(f) In B. R. Cap. XVIII. p. 273. sq. Leg. Franc. p. 233.

(g) Præf. *** ij. & Cap. XVII. Vid. quoque Calov. p. 69. sq.

Gottes Worte ausgeben/ da das **G**ottes Wort
 nicht in ihren Reden/ sondern in ihrer Reden
 Geist lieget. Verum enim vero hæc verba non
 merentur responsionem, si enim ullibi, hic sane ve-
 rum est illud *Hieronymi*, hujus sententias recitasse est
 refutasse. Sintne sani homines, an fanatici, vel ty-
 ro sacrarum paginarum definire poterit. Possem
 quidem addere plura hujusmodi, & ostendere, *quam*
sepius Kublmannus cum recta ratione insaniat ac sibi con-
tradicat, sed propositi memor nolo chartam & tem-
 pus istis næniis & ineptiis prolixè referendis perdere.
 Eas vero criminationes non possum prætermittere,
 quas virulento ore in *laudatissimum Vinariens.* laborem
 eructat. Ita autem verba (h) ipso auditu acerbiora
 insanientis hominis sonant: Mit was für Mühe hast
 du (Seren. & pient. Principem *Ernestum* glor. mem.
 sine omni honoris præfamine alloquitur) die Heil.
 Schrift hervorgegeben? wilt du aber wissen/ was
 die grosse Weimarische Bibel sey? ein grosser „
 Lutherischer Anti-Christ/ voller Meynungen/ „
 Wahn-Erklärungen/ Schrift-Verfälschun- „
 gen/ Teuffels-Gauckeleyen/ und Anti-Christi- „
 scher Greuel/ der das lautere Gottes-Wort ver- „
 derbet/ und nach seinem Kopffe/ nicht aber nach dem „
 Gottes-Geiste ausleget/ &c. *Parcius ista viris, Kuhl-*
manne? quis hæc tibi credat? Judæus Apella non ego,
qui potius existimem, has Vinariensium Theologo-
rum Commentationes æternis laudibus dignas (i),
 (quan-

(h) l. c. & Calov. p. 36. sq. qui addit, quæ sequuntur.

(i) Pulare Mich. Walther. D. in Præf. Cent. Misc. Theol. Veritas & conscientia me hoc fateri cogunt, Solem per tot annorum mil-

(quanquam nævis non destitui cuius sine verborum ambitu facilis largiar) omnino mereri, ut à *Φλοαζιαίς* ineptissimorum *συκοφάντων* jure vindicentur ac defendantur. Condonari istiusmodi hominibus hic debet affectus, qui suis tantum somniis & næniis delectantur, ex aliorum vero dedecore acuti ingeniosique viri gloriolam aucupantur.

XXVIII. Tam crassos vero & graves errores animo fovebat & scripto hoc publico evulgebat, ut nec ex moderatioribus Böhmi sociis defuerint, qui *Kuhlmannum pro homine mente capto & manifeste insaniante habendum esse* asserere nulli dubitarent. Inquam sententiam legendus *Er. Francisci.* (k) Alius vero nescio quo præjudicio fasciatus in Epistola quadam, quam exhibet *Rev. Minist. Tripolitanum*, (l) *Kuhlmannum* divino relinquit judicio ex ea ratione, quod charitas semper optima speret, & DEUS mirifice agat cum sanctis suis, quod allatis *Ezech. Cap. IV, 12. s. Jerem. Cap. XVIII, 1. s. XXVII, 2. 3. Propetarum* exemplis evincere conatur. Refutavit autem hæc omnia solide *Rev. Ministerium* laudato loco. (m) Ipse quidem *Kuhlmannus de Consensu B. D.*

D. Henr.

millenarios enarrationem fundamentaliorum utiliorumq; Codicis ter sancti nec vidisse, nec radiis suis perstrinxisse unquam. Norimbergæ in ipso anni ingressu, quo opus illud divinissimum lacis usus fuerat expositum, *de omnibus cathedris suis Deo propterea gratias egit solemnissimas.* Conf. *M. Sylv. Eckardi Past. Conscient. Cl. II. Sect. I. qv. 26. p. 154. & Cl. Tenzel. M. U. 1693. p. 818.*

(k) *Tr. sapius Laud. p. 90.*

(l) *Part. II. Apol, cit. p. 751.*

(m) *p. 756.*

D. Henr. Mülleri, Rosstobienſium Theologi longe celeberrimi, maxime ſibi gratulatur, (n) ſummumque Virum in ſuas partes pertrahere omni conatu laborat, aſt infelici ſucceſſu. In malum enim ſentum rapit optima B. Mülleri verba de Chriſtianismo bodie depravato (o) & ex iis Cap. II. B. R. contra mentis Dn. auctoris ſententiam probare nititur, Müllerum cum Böhmiſio amice conſpirare, ſpecialim in dogmatibus de quatuor mutis Eccleſie idolis (von 4. ſtummen Kirch-Götzen) fucato Chriſt. animo (faſchen Schein-Chriſten) duobus in terra cæ'is (von den zween Himmeln auf Erden) Cap. III. de lectione Biblica, multa Scientia, Conſcientia fere nulla (von vielen Wiſſen/wenig Gewiſſen) Cap. IV. de corrupto Ministerio (vom Predig-Ampte/Predigten und heutigen Schein-Predigern) Cap. V. de ab-
uſu

(n) In Præf. pec. ac D. Müller. & Cap. I. ſtatim.

(o) Aus der Epistol. Schluß-Kette p. 858. ubi dicit: auch hat die heutige Chriſtenheit 4. ſtumme Kirchen-Götzen/denen ſie nachgeheth: den Tauff-Stein/Predigt-Stuhl/Beicht-Stuhl/Altar. Sie tröſtet ſich ihres äußerlichen Chriſtenthums/Daß ſie getaufft iſt/Gottes Wort höret/zur Beichte gehet/das Abendmahl empfanget: aber die innere Krafft des Chriſtenthums verleugnet ſie. Sie verleugnet die Krafft der Tauffe/ weil ſie nicht im Neuen/ ſondern alten Menſchen wandelt/da doch die Tauffe ein Bad der Wiedergeburch und Erneuerung &c. quæ verba, ſi recte accipiantur, nihil habent incommodi. & repetita leguntur in den Erquick-Stunden 152. Betracht. Eadem exhibet in Arndio Redivivo p. 199. Chriſt. Hohburg, quem poſt mortem Pat. is edidit Philippus filius. Conſenſum Böhmi Kuhlmannus ex Cap. VI. de regener. probat. Conf. Cl. Colberg. P. I. Chriſt. Plat. Herm. Cap. VIII. p. 324.

usu moderna Confessionis & Absolutionis, &c. (von Erh. Greuel Gebrauche der heutigen Busse und Beichte/ von dem rechten Kirchen-gehen/ Abendmahl empfangen) in quibus omnibus putat mire convenire inter Böhmiuin & B. Müllerum, hoc tamen semper invito & prorsus repugnante. Quo minus enim à me impetrare possim, ut fidem habeam Kuhlmanno, faciunt sanctissimi Viri scripta singularem pietatem redolentia, quæ si quis attento animo legerit evolve- ritque sedulo, is sane nullam hujusmodi sententiam offenderit, quæ fanaticismi suspectum reddere Virum *synodus* pium ullo modo possent, quanquam non nescius sim propter *moderatum in adversarios animum pacisque Studium* causam licet justam & à Christiani officio minime alienam, cum aliis, tum inprimis à D. Job. Mollero, *Hamburgensium quondam Antist. & incomparabili Lutberi Vindice* immerito, si recte judico, vapulare. (p) Monitus quidem B. Müllerus fuit, ut publicas Kuhlmanni criminationes publica responsione à se amoliretur, & apologia quadam accusationem fanaticismi dilueret ac confutaret, sed placida morte 1675. anno proximo post editum Böhmiuin Redivivum præventus doctissimus Vir destinata fortassis in effectum dare non potuit. Fanaticis alias

H

& no-

(p) Vid. Colberg. l. c. p. 325. & D. Molleri Scripta Critica contra D. Schuppium, Müllerum, Haccium, Bugæum, alios. Mirari quoque satis non potest B. Calov. Anti-Böhm. p. 34. quod D. Müllerus ad hanc provocationem & consensus gloriationem nihil responderit, utut serio monitus fuerit, inprimis quia non modo per totum scriptum ipsum compellavit, sed per quatuor integra capita ejus *opere* jactavit.

& novatoribus solenne est, ut optima quæque orthodoxorum malitiose interpretentur, indeque suos errores incrustent, ac in afferendis suis doctrinis monstrosis utique ac impiis assensum (q) Virorum de Ecclesia Christi bene meritorum undique conquirent ac coacervent, quibus tamen ne per somnium quidem absurdæ hujusmodi opiniones in mentem venerunt.

XXIX. Fœdis autem erroribus implicitus nefarius fanaticus totum terrarum orbem assumpto *Ludovici Ludovici nomine* (r) oberravit, suiq; ingenii homines quæsit ubique & invenit. Et primo quidem *Lugdunū Batavorum* vixit, ast vero cum ejus temeritatem gravissimo exilio cohiberet fœderatum Belgium, ex Academia Lugdan. cum infamia ejectus & proscriptus in *Angliam* aufugit & malitiose deserta cum liberis priore conjuge, quam in Belgio duxerat, quamque *Elisabetam* esse auguror, cujus ipse aliquando mentionem facit, alteram sibi in matrimonium assumfit ab ipso *Maria Anglicana* nomine sæpius laudatam, futuri Prophetæ ex ea nascituri matrem. (s) Non diu vero rem ibi egit, sed debitis poenis destinatus fuga salutem sibi consulere, & in *Belgium* se recipere necessum habuit, ex quo aliquamdiu *Amstelodami*, aliisque in locis se continuit, quæ tamen brevi post ex metu,

(q) Vid. Francisci l. c. p. 4. Provocat etiam ad aliorum auctoritatem Kuhlmannus, sed recte Galov. p. 34. l. c. non facile arbitror, inquit, eos omnes fanaticas illas opiniones ratas habuisse.

(r) teste Henn. Witte Diar. Biogr. P. II. p. 168.

(s) Vid. Er. Francisci l. c. p. 92. Colberg. p. 316. l. c.

ne ob *enorme bigamia* crimen ad supplicium raperetur, denno relinquere coactus fuit, (t) *Gedanum* inde & adjacentes salutavit terras, multosque foeda hæresi infecit, parum tamen abfuit, quin ob idem bigamiæ aliaque flagitia tolleretur, nisi fuga iterum elapsus in tutiorem locum se recepisset. (u) Quod autem *Romam* usque pervenerit, & fanaticam suam doctrinam Pontif. Max. cognitam fecerit, ac propterea ad tribunal delatus & Inquisitoribus Hæreticæ Pravitatis traditus, carcerique compactus fuerit, quodque ex hoc tandem exemptus ad *Indos & Africanos* usque penetraverit & convertendis superstitionis gentibus dederit operam, ut hæc omnia commemorat *Frid. Luce* (x) de eo, inquam, mihi nihil constat, nec quicquam inaudivisse unquam vel legisse memini. Hoc saltem mirari subit, disertissimum Auctorem meliora fortassis edoctum in pleniori, quod quinto anno post in lucem publicam emisit, *Silesia Chronico* nullam hac de re injecisse mentionem. Abiit tandem post hæc *Kuhlmannus* *Constantinopolim*, ubi Böhmiæ in linguam Arabicam translata *Imperatori Turcico* offerre voluit, (y) sed male, ut supra (z) audivimus, exceptus ad *Russos* profugit, apud quos cum dogmata sua

H 2

sua

(t) Conf. Anon. *Moscowit. oder Neußischer Kirchen=Staats* cum Præf. M. Joh. Georg. Pritii hoc anno Lipsiæ edit. Cap. IV.

(u) Ut ex litteris Riga scriptis Cl. Colberg. l. c. ex eoque B. Sagitt. l. c. p. 903, referunt.

(x) In der *Schles. Fürsten=Krohn* p. 103.

(y) Leg. Dn. Colberg. P. II. Christ, Herm. Plat. Cap. XIV. p. 644, & B. Sagitt. l. c.

(z) §. XXIV, in fin.

sua Chiliaftica & blasphema inter populum disseminaret, à publico Magistratu comprehensus, atque horrendorum criminum convictus sua culpa periit.

XXX. Tantum enim abest, ut ad sanio^{rem} mens^{em} redierit, & omnia Böhmi sui Redivivi exempla, quotquot nancisci potuisset, redemerit igneque comburi mandaverit, (a) ut potius suos errores ad mortem usque mordicus defenderit ac propugnarit. Venerat nimirum circa æstivale tempus A. 1689. Moscuam, primariam regni hujus nominis Urbem, & cum ibidem non exiguam Böhmicolarum numerum offendisset, putabat se locum ex voto suo reperisse, ut tuto cum hæresi sua regnaret. Et primum quidem *dissimulato nomine* inter sectæ suæ homines delitescebat & plebem, quæ nova maximopere suspicit & admiratur, periculosis doctrinis facili negotio imbuebat. Deinde adibat Pastorem templi minoris, quod Protestantes in Moscuâ magni Principis gratia frequentant, M. Joach. Meineken, qui jam pridem de adventu ejus audiverat, suosque auditores pro concione publice aliquando monuerat, ut sollicitè sibi caverent à fanaticis & Pseudo-Apostolis, qui Domini gregi se immiscere, eamque labe sua inficere laborent.

(a) Ut publica fama decepti scribunt Max. Rev. Min. Tripol. P. I. Apol. Cap. I. p. 98. D. Calov. in Anti-Böhm. p. 118, 119. D. Pfeiff. in Anti-Enthus. Cap. IV. §. 23. num. XII. p. 272. Cl. Tenzel. in Colloqu. Menstr. 1689. p. 269. nec non Er. Francisci in Gegen. Strahl der Morgen-Röthe/ p. 712. teste D. Sagittar. l. c. p. 903. & Cl. Colberg. p. 325.

borent. Hunc primum nomine *Dn. F. S. R. Patroni sui* haud postremi salutare, ad quod vero ille, sibi nullum, quod sciat, commercium cum *Dn. F.* intercedere atque salutationem istam sibi videri prorsus alienam, salutantis autem personam suspectam, omnino sibi esse, & cum fama de adventante *Kuhlmanno* percrebuisset, se quidem illum pro ipso *Kuhlmanno* habere. Quod prius strenue pernegabat, discessurus tamen dubie concessisse videbatur *Dn. Meineckio* omne sui commercium ipsi interdicante & serio monente, ne deliriis suis turbas in Ecclesiis hujus loci excitaret, nisi certo se adversarium experiri cupiat. Spreto tamen optimo consilio brevi post *vaticinium edidit*, ac per *Calvinianum* quendam hominem conventui *Reformatorum Ecclesiastico* exhibendum curavit. Hic homo, in quem infelicissime incidit, *Nomine Nordermannus*, natione *Germanus mercaturam antea* exercuerat, & totus fanaticis opinionibus immersus inter alios hunc quoque fovebat errorem: *Christum Servatorem nostrum* denuo cum miraculis, ut caelestem Prophetam in mundum redire oportere, & omnes peccatores convertere, ac in regnum suum, *Chiliasiticum* nempe, transferre. A prudentioribus quidem ab hujusmodi pravis & perversis sententiis retrahebatur, pertinax contra opinionum suarum defensor translatus in linguam *Russicam* libellum quendam *primario Russorum Ministro* ejus conatibus hactenus faventi, obtulit, enixe insuper gratiam ipsius exorans, ut quo publici juris fierit typisque exscriberetur libellus, sibi & causæ suæ faveret. Ille vero præsentissimum inde suo & Auctoris capiti

imminens periculum metuens insanum hominem dehortari cœpit, ut à proposito desisteret & consilium mutaret, graviter monuit, utque libellum supprimat, ni certissime igni tradi vellet, serio obtestatus est. Quid *Nordermannus*? omnibus obsecrationibus insuper habitis, suo ipse consilio ductus Typographum adire, ut imprimat libellum, petere, huic autem tergiversanti primum, & cum *Nordermannus* vehementius instaret, multa opponenti & regerenti, *sane quid sine Patriarcha presertim & voluntate fieri baud posse*, facultatem dare, ut Patriarchæ cognoscendum approbandumque deferretur. Qui etiam causa cognita, & exhibitis interea *Kuhlmanni* libellis, *ambos comprehendi jubet*, & ad tribunal vocat *Pastores nostræ & Calvinianæ communionis*, qui de utroque interrogati testimonium talibus fanaticis dignum ediderunt. Unde uterque captivus detinetur, & examinatis *Kuhlmanni* libellis quoniam *blasphemia* (a) continerent, Pastores denuo interrogantur, num eadem in Ecclesiis suis docerent, vel hæc minimum probarent, qui vero securitati Ecclesiæ suarum & saluti omnium, qui in iis oris A. C. socii audiunt, prudenter prospicientes, fanaticas blasphemias diris devoverunt. Inquiritur itaque porro in socios, sed tum omnes *Böhmistæ subito fiebant Pseudo-Nicodemi*. Duo autem captivi publicæ quæstioni subjiciebantur, ubi *Kuhlmannus* quidem, cum posset temere dicta vel scripta vel corrigendo vel damnando ex multis sese incommodis eximere, maluit tamen exitio suo ipse se involvere, & severissimo iudicio se committere, quam

(a) Vid. supra §. XXV,

quam vel minima ex parte de sententia sua decedere. Obstinatus igitur in equuleum impositus hunc examinandi modum indigne tulit: cum vero querelis nil efficeret, verso ad iram animo *ignes de caelo minatus* est, sed derisus & eo *atracius flagellatus* corrigere quidem errorem, ast iusto serius cogitavit, remissionemque petiit ad libros suos provocans & *Quæstionis Præsidentem* remittens, insimulque *picctorem* quendam, qui adventum suum in has terras promovisset, prodidit. Hinc ille etiam carceri mancipatus brevi post sumto veneno infelicem animam expiravit. Re postea multum agitata, intervenientibus quoque turbis per *magni Ducis* sorores excitatis & in publicos motus desinentibus, pertinaces tandem captivi *ad vivi comburium* condemnantur, & non diu post latam sententiam uterque *Kuhlmannus* & *Nordermannus* in *balneo quodam* (quod *Moschi* vocant *eine Schwarze-Stube*) & cum nostris *fumariis* aliquo modo convenire dicitur) *die 3. Octobr.* (b) *vivus ustus combustusq; tremendo & miserrimo mortis genere periit* *libris publico edicto aboleri iussis, & sub pœna capitis interdictis.* (c) Atque hic est funestus hujus fanatici interitus, ex quo tempore *asseclæ* illis in locis degentes cautius mercari didicerunt, paululumque ab insania remiserunt, ut jam rari reperiantur *Böhmi* sequaces, videan-

(b) Leg. Witte I, c, p. 168. id quod factum 1690. anno scribit *Exc. Rechenberg.* in summ. H. E. p. 722. ubi quoque commemorat, *Kuhlmannum* cavea ferrea inclusum & concrematum fuisse.

(c) Conf. B. Kortholt. H. E. Sec. XVII. §. 18. & *Epist. An. 1691. 20. Nov.* ex celebri *Emporio S. Michaelis Archangeli* ad Pastorem
quen-

deanturque non pauci errores pristinos deseruisse &
Ecclesiæ nostræ sanctissimam fidem sincerius ample-
cti. Quod ut & apud nos divina gratia tandem fiat
ex animo precamur. Quod superest, ad dulcissimam
“*Patriam* me converto, & religione pietatis obstri-
ctus Deum T. O. M. supplex oro ac veneror, ut
eam à fanaticis imposteriorum tutam tranquillam & in-
concussam, in puriore vero Evangelii doctrina inte-
gram firmamque clementissime conservet, & Vratis-
laviam imprimis, Urbem littera duplicata insignem
sub pio & justo Augusti *LEOPOLDI* imperio in hac
temporum conversione rebus semper integris sal-
vam, fortunatam, florentemque præstet!

quendam scripta & cum doctis viris benevole communicata à
Plur. Rev. Dn. Benthemio im Holländ. Kirchen-und Schulens
Staat/ Part. II. Cap. IV. §. 76. p. 344. sq. Anom. Moscovit.
Kirchen-Staat/ Cap. IV. ex eoque Cl. Tenzel in Monatl. Un-
terred. 1698. M. Apr. p. 328. seqq. Ad. Er. Francisci contra
M. Matth. p. 91.

SOLI DEO GLORIA!

Coll. diss. A. 132, misc. 62